

Ervaringen van kiesgerechtigden bij de Tweede Kamerverkiezing 2025

Rapport Ipsos I&O

i.o.v. het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

www.ipsos-publiek.nl

Colofon

Uitgave

Ipsos I&O

Zuiderval 70

7543 EZ Enschede

Piet Heinkade 55

1019 GM Amsterdam

Amstelveenseweg 760

1081 JK Amsterdam

Ericssonstraat 2

5121 ML Rijen

Rapportnummer

2026/098

Datum

Mei 2026

Opdrachtgever

Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

Auteurs

Maartje van de Koppel

Copyright

Het overnemen uit deze publicatie is toegestaan, mits de bron duidelijk wordt vermeld.

Inhoudsopgave

Samenvatting	5
Het onderzoek in het kort	5
Informatie over stemmen meestal duidelijk en begrijpelijk	5
Informatie van stemhulpen meest toegankelijk, verkiezingsprogramma's het minst	5
Wachttijd bij stemlokalen vergelijkbaar met 2023	5
Voor vier op de tien stemmers: ondersteuning en toegankelijkheid extra belangrijk	6
Soms problemen door onduidelijke routes, fysieke obstakels en grote stembiljetten	6
Redenen om niet te stemmen: vaker vanwege gebrek aan vertrouwen	6
Redenen om te machtigen: afwezigheid, tijdsgebrek en gemak	6
Bij één op tien machtigingen: stemkeuze niet van tevoren doorgegeven	6
Vaker sprake van 'verkiezingsmoeheid' bij kiezers	7
Onderzoeksverantwoording	7
1 Inleiding	9
1.1 Achtergrond	9
1.2 Uitvoering van het onderzoek	9
1.3 Leeswijzer	10
2 Informatievoorziening	13
2.1 Informatie van de gemeente	13
2.2 Duidelijkheid over stemproces	15
2.3 Informatie om stem te bepalen	16
3 Stemmen in een stemlokaal	20
3.1 Moment van stemmen en drukte bij het stemlokaal	20
3.2 Toegankelijkheid	23
4 Stemmen via een machtiging	28
4.1 Relatie tussen afgever en ontvanger van een volmacht	28
4.2 Manier van machtigen	29
4.3 Redenen om te machtigen	29
4.4 Duidelijkheid van machtigen	31
4.5 Bepalen van stemkeuze bij machtigen	32
4.6 Stemmen als machtigen niet mogelijk zou zijn	33
4.7 Houdingen over machtigen	34
5 Niet stemmen	36
5.1 Redenen om niet te stemmen	36
5.2 Redenen om niet te machtigen	39

6	Houdingen over verkiezingen	41
6.1	Frequentie van verkiezingen	41
7	Bijwonen van de stemmentelling	44
7.1	Kijken bij het tellen	44
A	Doelgroepbeschrijvingen	46
A.1	Wijze van stemmen	46
A.2	Gestemd bij eerdere verkiezingen	47
B	Vragenlijst	48
	Introtekst	48
	Stemmen (iedereen)	48
	Tekst einde vragenlijst	48
	Duidelijkheid stemproces (iedereen)	49
	Toegankelijkheid van politieke informatie tijdens de campagne (iedereen)	50
	Niet stemmen (niet-stemmers)	52
	Stemmen door iemand anders (stemmers die iemand machtigen; iedereen)	53
	Stemmen voor iemand anders (zelf-stemmers)	55
	Toegankelijkheid (zelf-stemmers)	57
	Frequentie verkiezingen (iedereen)	60

Samenvatting

Het onderzoek in het kort

Op 29 oktober 2025 vond de Tweede Kamerverkiezing plaats. Het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties evalueert deze verkiezing. Onderdeel van de evaluatie is een onderzoek onder kiesgerechtigde Nederlanders, uitgevoerd door Ipsos I&O. De basis voor dit onderzoek is een enquête waarvoor het veldwerk tussen 29 oktober (na het sluiten van de stembussen om 21.00 uur) en 14 november 2025 plaatsvond. In totaal werkten 4.948 Nederlanders mee aan het onderzoek.

Dit onderzoek is bedoeld om inzicht te krijgen in de ervaringen van kiesgerechtigden met betrekking tot het stemproces. Er is in het bijzonder aandacht voor de toegankelijkheid van het stemproces en eventuele problemen rondom het uitbrengen van de stem. Daarnaast biedt het onderzoek inzicht in redenen om niet te gaan stemmen.

Informatie over stemmen meestal duidelijk en begrijpelijk

Veruit de meeste kiesgerechtigden (88%) ontvingen naar eigen zeggen informatie van hun gemeenten over hoe en/of waar zij konden gaan stemmen. Zeven procent zegt deze informatie niet te hebben gekregen. Degenen die informatie van hun gemeente kregen, vonden deze informatie bijna altijd duidelijk en begrijpelijk (93%).

Eén procent vond de informatie van hun gemeente niet duidelijk en begrijpelijk. Vier procent had graag méér informatie willen ontvangen (83% niet; de rest staat er neutraal tegenover of weet het niet). De precieze onderwerpen waar deze groep meer informatie over had willen krijgen zijn uiteenlopend, maar de vragen die nog het meest leefden zijn: hoe men het stembiljet moest invullen, welke stembureaus dichtbij waren, hoe de stemmen worden geteld en wat er met een stem gebeurt nadat die is uitgebracht.

Nederlanders die zelf naar het stemlokaal gingen wisten vrijwel altijd wat ze moesten meenemen om te mogen stemmen (98%; voor 1% geldt dit niet). Maar voor niet-stemmers is het vaker onbekend wat er meegebracht moet worden: 78 procent is hiervan op de hoogte, 10 procent naar eigen zeggen niet (rest: neutraal of weet niet).

Informatie van stemhulpen meest toegankelijk, verkiezingsprogramma's het minst

Naast informatie over het stemproces, konden kiezers ook van informatie gebruikmaken om hun stemkeuze te bepalen. We legden vier typen informatie voor: online stemhulpen (63% van de kiesgerechtigden heeft hier iets van gezien, gehoord of gelezen), debatten (55%), verkiezingsprogramma's (45%) en informatie van politieke partijen ergens anders dan in de programma's (58%). De meeste kiesgerechtigden die deze informatiebronnen gebruikten, vonden de informatie makkelijk te begrijpen. Dit geldt het meest voor de stemhulpen (84%) en het minst voor de verkiezingsprogramma's (64%). Nederlanders die verkiezingsprogramma's moeilijk te begrijpen vonden zeggen dat dit met name ligt aan de veelheid van informatie, gevolgd door de moeilijkheid van de taal en het ontbreken van voorkennis.

Wachttijd bij stemlokalen vergelijkbaar met 2023

De meeste stemmers die naar het stemlokaal gingen konden direct doorlopen (67%). Een kwart had een wachttijd van minder dan 5 minuten, de rest wachtte langer. De wachttijd was het kortst voor 9 uur 's ochtends. Na 4 uur 's middags moest er het vaakst gewacht worden. De wachttijd en de ontwikkeling daarvan gedurende de dag komen sterk overeen met de laatste Tweede Kamerverkiezing, in 2023.

Bij de Europees Parlementsverkiezing lag de wachttijd in de stemlokalen nog lager: 83 procent kon destijds meteen doorlopen om te stemmen. Maar de opkomst was bij deze verkiezing ook beduidend lager (46,2%).

Voor vier op de tien stemmers: ondersteuning en toegankelijkheid extra belangrijk

Ruim vier op de tien stemlokaal-stemmers geven aan dat het 'voor henzelf' heel belangrijk (19%) of belangrijk (24%) is dat stemlokalen makkelijk toegankelijk zijn of extra ondersteuning kunnen bieden. Een deel van hen (12%) controleerde zelf ook van tevoren of het stemlokaal toegankelijk was voor kiezers met een lichamelijke beperking, waarbij men meestal aangeeft ook al bekend te zijn met de locatie van het stemlokaal.

Soms problemen door onduidelijke routes, fysieke obstakels en grote stembiljetten

De meeste stemmers die zelf naar het stemlokaal gingen, konden hun stem probleemloos uitbrengen. Maar, sommige stemmers ervoeren problemen met de toegankelijkheid van het stemlokaal (1%) of met het uitbrengen van hun stem (4%). De meest genoemde toegankelijkheidsproblemen werden veroorzaakt door looproutes en ingangen van stemlokalen die onvoldoende waren aangegeven, en fysieke hindernissen zoals drempels, obstakels en het ontbreken van een lift of hellingbaan. Problemen met het uitbrengen van de stem hadden in veel gevallen te maken met het grote formaat van het stembiljet.

Redenen om niet te stemmen: vaker vanwege gebrek aan vertrouwen

De opkomst bij de Tweede Kamerverkiezing van 29 oktober was 78,3 procent, wat betekent dat bijna een kwart van de kiesgerechtigden niet ging stemmen. De meest genoemde reden hiervoor is dat men heeft geen vertrouwen in de politiek (38%). Daarna waren redenen om niet te gaan stemmen dat men geen interesse heeft in de politiek (21%), dat men geen keuze kon maken (15%), op reis was (13%) of uit principe niet wilde stemmen (12%).

Bij de andere verkiezingen van de afgelopen jaren was een gebrek aan vertrouwen eveneens de meest genoemde reden om niet te stemmen. Maar, het is voor het eerst *met afstand* de meest genoemde reden. In november 2023 zei nog 25 procent niet te stemmen vanwege het ontbreken van vertrouwen, nu is dat 38 procent. Ook gebrek aan interesse wordt door de jaren heen vaker genoemd.

Redenen om te machtigen: afwezigheid, tijdsgebrek en gemak

Kiesgerechtigden kunnen bij alle verkiezingen een andere kiesgerechtigde machtigen om (ook) voor hen te gaan stemmen door een volmacht af te geven. Meestal krijgt men één volmacht, vaak van een eerstegraads familielid. Degenen die een volmacht *kregen*, zeggen meestal dat de ander niet in Nederland of de juiste gemeente was (29%), geen tijd had om te stemmen (22%), dit makkelijker vond (18%) en/of hen ook bij eerdere verkiezingen machtigde (17%). Dit komt overeen met de redenen die degenen die een machtiging *afgaven* zelf noemen.

Voor stemmers die een machtiging afgaven, is het proces van machtigen over het algemeen duidelijk. Sommigen hadden echter wel moeite met machtigen: 7 procent wist niet precies hoe dit te doen, en 6 procent geeft aan dat het hen moeilijk afging.

Bij één op tien machtigingen: stemkeuze niet van tevoren doorgegeven

In de meeste gevallen is vooral gecommuniceerd voor welke partij én voor welke kandidaat de volmachtstem bestemd was. Zo zegt 52 procent van de gemachtigden dat degene voor wie zij stemden, dit van tevoren doorgaf. Een derde (31%) ontving alleen een steminstructie voor de partij.

Bij circa één op de tien machtigingen wordt de stemkeuze echter niet van tevoren gedeeld – 10 procent van de *ontvangers* van een machtiging zegt deze instructie niet te hebben gekregen, in lijn met de 8 procent van de *afgevers* van een machtiging die zegt dit niet te hebben doorgegeven.

Vaker sprake van ‘verkiezingsmoeheid’ bij kiezers

Bij een flinke minderheid van Nederlanders is er sprake van ‘verkiezingsmoeheid’: ruim een derde vindt dat er ‘te vaak verkiezingen zijn in Nederland’ (36%), 18 procent zegt zich ‘steeds minder te interesseren voor verkiezingen, omdat ze zo vaak worden gehouden’. Er is nu ook beduidend vaker sprake van ‘moeheid’ dan bij de vorige verkiezingen. Zo zei in 2023 nog 11 procent dat er te vaak verkiezingen zijn, 9 procent zei toen minder interesse te krijgen door de frequentie van verkiezingen.

Het idee dat er ‘te vaak verkiezingen zijn’ speelt onder stemmers en niet-stemmers gelijk. Maar niet-stemmers vinden het minder vaak een goede zaak dat er weer een Tweede Kamerverkiezing was (36% vs. 69% onder stemmers). Ook zeggen zij vaker dat hun interesse afneemt door de frequentie van verkiezingen (34% vs. 14%).

Onderzoeksverantwoording

Er deden 4.948 kiesgerechtigde Nederlanders mee aan dit onderzoek, dat grotendeels is uitgevoerd in het I&O Research Panel. Een klein deel van de steekproef (n = 150) is afkomstig van PanelClix. Niet-kiesgerechtigde Nederlanders behoorden niet tot de doelgroep. De vragenlijst kon ingevuld worden tussen woensdag 29 oktober (na het sluiten van de stembussen om 21.00 uur) en vrijdag 14 november 2025.

De resultaten van de enquête zijn gewogen op leeftijd, geslacht, opleidingsniveau en regio. Er is bovendien een correctie uitgevoerd op de opkomst bij de Tweede Kamerverkiezing (wel/niet gestemd). De weging is uitgevoerd conform de richtlijnen van de Gouden Standaard (CBS). Daarmee zijn de uitkomsten van het onderzoek representatief voor de kiesgerechtigde Nederlandse bevolking, wat betreft deze achtergrondkenmerken.

Inleiding

1 Inleiding

1.1 Achtergrond

Aanleiding

Op 29 oktober 2025 vond de Tweede Kamerverkiezing plaats. Het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) evalueert deze verkiezing. Onderdeel van deze evaluatie is een enquête onder kiesgerechtigde Nederlanders, uitgevoerd door Ipsos I&O.

Onderzoeksvragen

De onderzoeksvraag die ten grondslag ligt aan dit onderzoek luidt: *welke ervaringen hadden stemmers en niet-stemmers bij de Tweede Kamerverkiezing van oktober 2025?*

De uitkomsten in dit onderzoek beantwoorden de volgende deelvragen:

- 1 Welke ervaringen hebben stemmers bij het stemmen in een stemlokaal?
- 2 Ervaren stemmers problemen bij het uitbrengen van hun stem? En zijn deze problemen voldoende opgelost?
- 3 Welke informatiebehoefte is er bij kiesgerechtigden?
- 4 Hoe zijn de ervaringen bij het verlenen en verkrijgen van een volmachtiging?
- 5 Welke motivaties spelen een rol bij het niet-stemmen?
- 6 In hoeverre is er sprake van verminderde interesse en betrokkenheid naar aanleiding van een hoge frequentie van verkiezingen? Is er sprake van ‘verkiezingsmoeheid’?

1.2 Uitvoering van het onderzoek

Vragenlijst

Het onderzoek is uitgevoerd door middel van een online enquête onder Nederlandse kiesgerechtigden (18+). De enquête werd voor het grootste deel uitgezet in het I&O Research Panel, een klein aantal respondenten was afkomstig van PanelClix (n = 150). Het veldwerk voor de enquête liep van woensdag 29 oktober (na het sluiten van de stembussen om 21.00 uur) tot en met vrijdag 14 november 2025.

De vragenlijst komt grotendeels overeen met die van eerdere evaluaties (Tweede Kamerverkiezingen in 2021 en 2023, gemeenteraadsverkiezingen in 2022, Provinciale Staten- en waterschapsverkiezingen in 2023 en Europees Parlementsverkiezing in 2024). In samenspraak met het ministerie van BZK zijn er vragen aangepast, toegevoegd aan of verwijderd uit de vragenlijst. De volledige vragenlijst is opgenomen in Bijlage B.

Respons en weging

Op woensdag 29 oktober - na het sluiten van de stembussen om 21.00 uur - zijn initieel 6.000 leden van het I&O Research Panel uitgenodigd. Deze steekproef was representatief voor de Nederlandse kiesgerechtigde bevolking, voor wat betreft leeftijd, geslacht, opleidingsniveau, regio en migratieachtergrond. Op vrijdag 31 oktober zijn aanvullend panelleden uitgenodigd, van wie uit een screening van het panel - die Ipsos I&O standaard uitvoert na verkiezingen - bekend was dat ze niet gestemd hadden. Daarnaast deden 150 respondenten, allen niet-stemmers, mee via PanelClix.

In totaal kregen 8.000 panelleden een uitnodiging om deel te nemen aan het onderzoek, 4.948 panelleden hebben de vragenlijst ingevuld. Dat is een respons van 62 procent in het I&O Research Panel.

In de gemeenten Alphen aan den Rijn, Boekel, Borne, Midden-Delfland en Tynaarlo liep bij deze Tweede Kamerverkiezing een proef met een kleiner stembiljet.¹ Respondenten uit deze gemeenten deden niet mee aan dit onderzoek.

De resultaten van de enquête zijn gewogen op leeftijd, geslacht, opleidingsniveau en regio. Er is bovendien een correctie uitgevoerd op de opkomst bij de Tweede Kamerverkiezing van 2025 (wel/niet gestemd). De weging is uitgevoerd conform de richtlijnen van de Gouden Standaard (CBS). Daarmee zijn de uitkomsten van het onderzoek representatief voor de kiesgerechtigde Nederlandse bevolking, wat betreft deze achtergrondkenmerken.

Nauwkeurigheid van de uitkomsten

Bij onderzoek is er sprake van een betrouwbaarheidsinterval en onnauwkeurigheidsmarges. In dit onderzoek gaan we uit van een betrouwbaarheid van 95 procent. Bij de belangrijkste uitkomsten is er sprake van een marge van plus of min 1 à 2 procent. Indien de percentages niet optellen tot 100 procent, is dit het gevolg van afrondingsverschillen. In de resultaten zijn bij de berekening van de percentages de antwoorden ‘weet ik niet’ en ‘niet van toepassing’ meegenomen, omdat deze categorieën betekenisvol kunnen zijn.

Een aantal uitkomsten in dit onderzoek heeft specifiek betrekking op niet-stemmers. Bij deze uitkomsten is enige voorzichtigheid geboden, omdat *binnen* deze groep geen weging naar leeftijd, geslacht, opleidingsniveau en regio toegepast kon worden. De uitkomsten voor niet-stemmers in dit onderzoek zijn niet noodzakelijk representatief voor alle niet-stemmers in Nederland. In Bijlage A zijn achtergrondkenmerken van de verschillende doelgroepen beschreven, waaronder niet-stemmers.

1.3 Leeswijzer

Doelgroepen en vergelijkingen

In dit rapport wordt verwezen naar verschillende doelgroepen. Deze zijn samengevat in Tabel 1.1. Voor meer informatie over deze groepen verwijzen we naar Bijlage A. Waar mogelijk en relevant worden de uitkomsten gepresenteerd voor deze doelgroepen en tevens naar relevante achtergrondkenmerken, zoals het opleidingsniveau, leeftijd of geslacht. Deze uitsplitsingen naar achtergrondkenmerken geven we apart weer in tabellen of figuren. Of lichten we uit in de **groene** kaders. Waar mogelijk en inhoudelijk relevant maken we de vergelijking met eerdere evaluaties. Verschillen tussen groepen benoemen we alleen als deze statistisch significant zijn.

¹ Zie: <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/verkiezingen/proef-met-nieuw-stembiljet>

Tabel 1.1- Groepen stemmers in het onderzoek

Groep	Omschrijving
Kiesgerechtigden	Alle Nederlanders die voor de Tweede Kamerverkiezing mochten stemmen
Stemlokaal-stemmers	Stemmers die zelf in het stemlokaal hebben gestemd
Stemmers die iemand machtigden	Stemmers die met een volmacht een ander gemachtigd hebben om voor hen te stemmen
Niet-stemmers	Kiesgerechtigden die niet hebben gestemd
'Nieuwe' stemmers	Stemmers die bij deze verkiezing voor het eerst hebben gestemd

Een achtergrondkenmerk dat nadere toelichting behoeft is het opleidingsniveau. Er wordt in dit onderzoek onderscheid gemaakt tussen de categorieën 'geen startkwalificatie' (geen onderwijs, alleen basisonderwijs of vmbo afgerond), 'praktisch opgeleid' (mbo 2, 3 of 4 of havo/vwo afgerond) en 'theoretisch opgeleid' (hbo of wo afgerond).

Een enkele keer worden uitkomsten besproken naar stemmers voor wie toegankelijkheid van de stemlokalen voor *henzelf* belangrijk was, bijvoorbeeld omdat zij extra ondersteuning nodig hebben bij het stemmen.

Ten slotte trekken we, waar mogelijk en relevant, de vergelijking met resultaten van eerdere evaluaties onder kiesgerechtigden, van de Europees Parlementsverkiezing in 2024,² Tweede Kamerverkiezing in 2023³ en 2021,⁴ de Provinciale Staten- en waterschapsverkiezingen in maart 2023⁵ en de gemeenteraadsverkiezingen in 2022.⁶

² Ipsos I&O (2024). *Ervaring kiesgerechtigden bij Europees Parlementsverkiezing 2024*.

³ I&O Research (2023). *Ervaring kiesgerechtigden bij Tweede Kamerverkiezing 2023*.

⁴ Ipsos (2021). *Stemmen in tijden van corona; een evaluatie van de Tweede Kamerverkiezing 2021*.

⁵ I&O Research (2023). *Ervaringen van stemmers: Provinciale Staten- en waterschapsverkiezingen 2023*.

⁶ Ipsos (2022). *Ervaringen van stemmers tijdens de gemeenteraadsverkiezingen 2022*.

Informatie- voorziening

2 Informatievoorziening

In dit hoofdstuk beschrijven we welke informatie kiezers hebben ontvangen over de verkiezing en hoe zij deze beoordelen. We gaan eerst in op informatie over hoe en waar men kan stemmen, die kiezers van hun gemeente hebben kunnen ontvangen. Vervolgens gaan we in op informatie op basis waarvan kiezers hun stemkeuze konden bepalen.

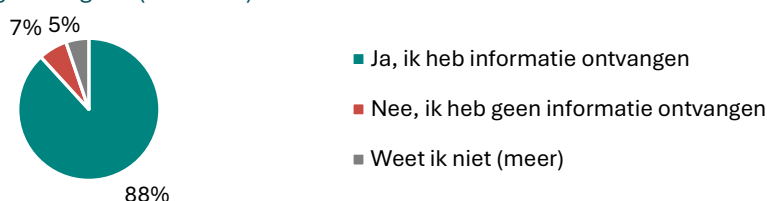
2.1 Informatie van de gemeente

Meeste kiesgerechtigden kregen informatie van gemeente

Veruit de meeste kiesgerechtigden (88%) ontvingen naar eigen zeggen informatie van hun gemeente over hoe en/of waar zij konden gaan stemmen. Zeven procent zegt deze informatie niet te hebben gekregen.

Figuur 2.1- Heeft u voor de Tweede Kamerverkiezing informatie ontvangen van uw gemeente over hoe of waar u kunt stemmen?

Basis: alle kiesgerechtigden (n = 4.948).

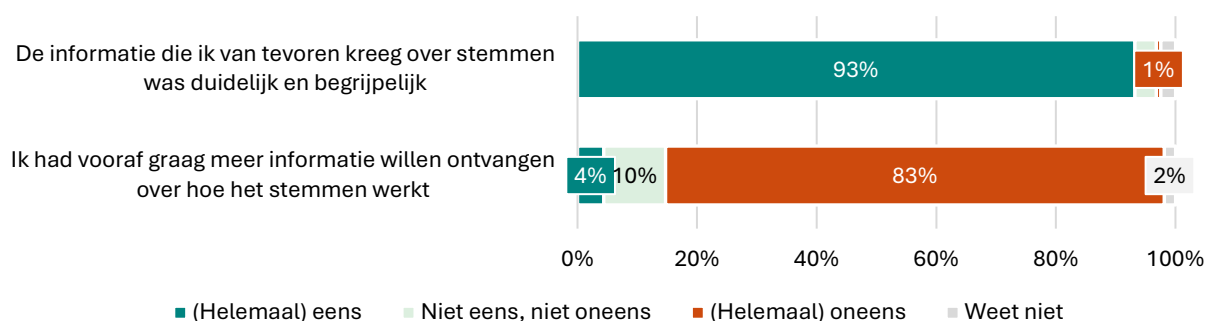

Informatie meestal duidelijk & begrijpelijk; niet-stemmers minder tevreden

Degenen die informatie van hun gemeente kregen, zijn hier bijna allemaal over te spreken. Negen op de tien (93%) van hen vond de informatie duidelijk en begrijpelijk. Vier procent van *alle* kiesgerechtigden had graag meer informatie willen krijgen van hun gemeente.

Figuur 2.2- Bent u het eens of oneens met de volgende uitspraken?

Basis: kreeg informatie over stemmen van de gemeente (eerste stelling; n = 4.460) en alle kiesgerechtigden (tweede stelling; n = 4.948)

Nederlanders die niet gingen stemmen geven vaker aan dat zij meer informatie hadden willen ontvangen over hoe het stemmen werkt dan degenen die wel stemden (10% vs. 3%). Bovendien vinden niet-stemmers de informatie die zij wel kregen minder vaak 'duidelijk en begrijpelijk' (79% vs. 97%). Voor beide stellingen geldt vooral dat niet-stemmers vaker kiezen voor de neutrale antwoordoptie ('niet eens, niet oneens').

Kleine groep had meer informatie gewild over stemproces

Degenen die aangaven dat zij van tevoren meer informatie hadden willen krijgen (4% van allen), vroegen we welke informatie zij gemist hebben. De antwoorden zijn uiteenlopend: circa een kwart had nog vragen over hoe zij het stembiljet moesten invullen (26%) en welke stembureaus in de buurt waren (23%). Eén op de vijf had meer willen weten over hoe stemmen worden geteld (21%) en wat er met de stem gebeurt nadat deze is uitgebracht. Bij eerdere verkiezingen leefden deze vragen ook het meest.

Figuur 2.3 - U had vooraf graag meer informatie willen ontvangen over hoe het stemmen werkt. Welke informatie miste u of welke vragen had u nog?

Meerdere antwoorden mogelijk. Basis: had meer informatie over stemmen willen ontvangen (n = 172).

Eén procent van de kiesgerechtigden is het oneens met de stelling 'De informatie die ik van tevoren kreeg over stemmen was duidelijk en begrijpelijk'. We vroegen hen wat de informatie voor hen duidelijker zou maken. Omdat het om een kleine groep deelnemers in het onderzoek gaat (n = 26), zijn deze uitkomsten indicatief. De meest gekozen optie is 'meer plaatjes gebruiken'. Enkele respondenten geven aan gebaat te zijn bij minder informatie tegelijk.

2.2 Duidelijkheid over stemproces

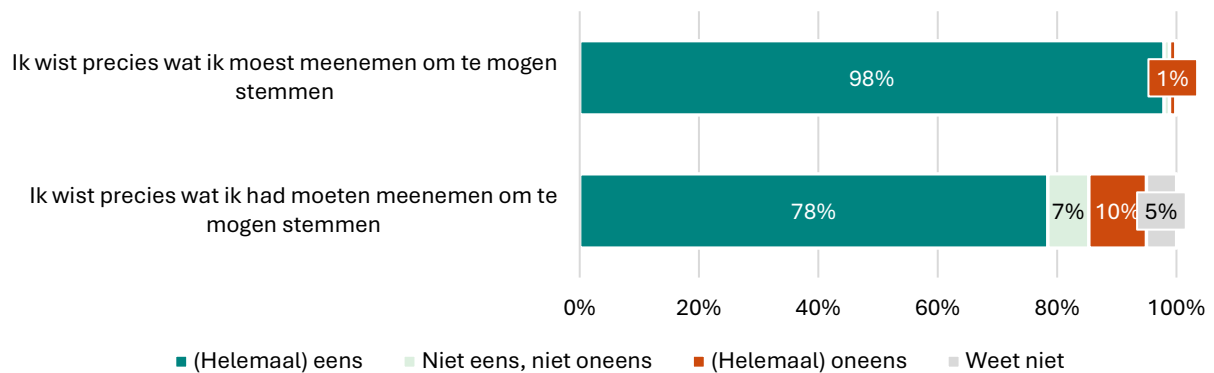
Meeste stemmers weten wat ze moeten meenemen

Vrijwel alle stemmers die zelf een stem uitbrachten in een stemlokaal wisten precies wat zij moesten meenemen om te mogen stemmen (98%). Eén procent wist dit niet precies.

Ook Nederlanders die niet hebben gestemd legden we een stelling voor om te bepalen of het duidelijk was wat men moet meenemen naar het stemlokaal. Net als in eerdere evaluaties zien we dat het kennisniveau onder deze groep wat lager ligt; 10 procent wist niet precies wat mee te nemen (78% wel).

Figuur 2.4 - Bent u het eens of oneens met de volgende uitspraken?

Basis: stemlokaal-stemmers (eerste stelling; n = 4.162) en niet-stemmers (tweede stelling; n = 563).

Met name niet-stemmers die ook bij eerdere verkiezingen nooit hebben gestemd, weten niet goed wat je moet meebrengen om te mogen stemmen: 55 procent van hen weet dat wel, 21 procent niet (rest kiest voor neutraal of weet niet).

Ook jonge niet-stemmers van 18-34 jaar (70% weet precies wat mee te nemen) en niet-stemmers met een niet-westerse migratieachtergrond (65%) weten minder vaak dan andere groepen wat je moet meenemen naar het stemlokaal.

2.3 Informatie om stem te bepalen

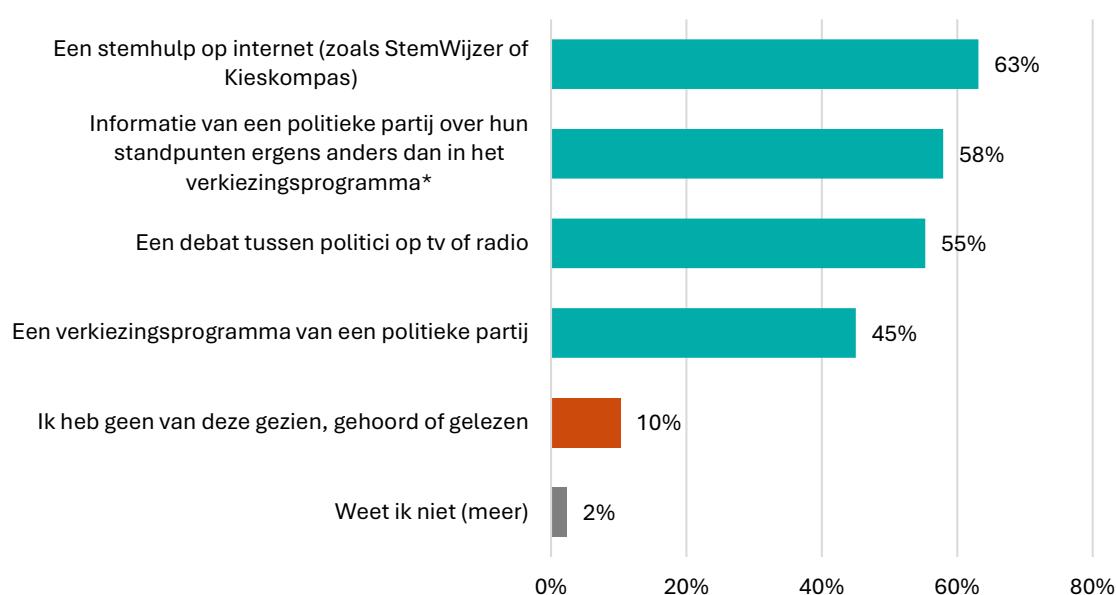
In deze evaluatie stelden we voor het eerst ook een aantal vragen over informatie die kiesgerechtigden kunnen gebruiken om hun stem inhoudelijk te bepalen. Respondenten zijn niet gevraagd naar hun stem, alleen naar de informatie die zij eventueel gebruikt hebben om de stemkeuze te maken.

Niet-stemmers kregen minder mee van stemhulpen, debatten en informatie van partijen

De meerderheid van de Nederlanders heeft een online stemhulp (63%) gebruikt, informatie van een politieke partij over hun standpunten – uit een andere bron dan het verkiezingsprogramma – meegekregen (58%) en/of een debat tussen politici (55%) gevolgd of erover gehoord. In mindere mate hebben kiezers ook informatie uit verkiezingsprogramma's verkregen (45%). Tien procent heeft geen enkele van deze informatiebronnen gebruikt.

Figuur 2.5 - Welke van de volgende dingen heeft u gezien, gehoord of gelezen in de weken voor de Tweede Kamerverkiezing?

Meerdere antwoorden mogelijk. Basis: alle kiesgerechtigden (n = 4.948). *Volledige antwoordoptie: ...bijvoorbeeld op sociale media, in de krant of in een folder

Het aandeel dat geen enkele van de voorgelegde informatiebronnen gebruikt ligt duidelijk hoger onder niet-stemmers (28%) dan onder stemmers (5%). Dat geldt ook voor Nederlanders zonder startkwalificatie (14%) en praktisch opgeleiden (12%), vergeleken met theoretisch opgeleiden (6%).

Ouderen (65+) kregen vaker iets mee van debatten (62%, tegenover 52% onder 18- tot 34-jarigen), maar voor de andere informatiebronnen geldt dat jongere Nederlanders deze vaker gebruikten.

Verkiezingsprogramma's als minst toegankelijk ervaren, vooral door veelheid van informatie

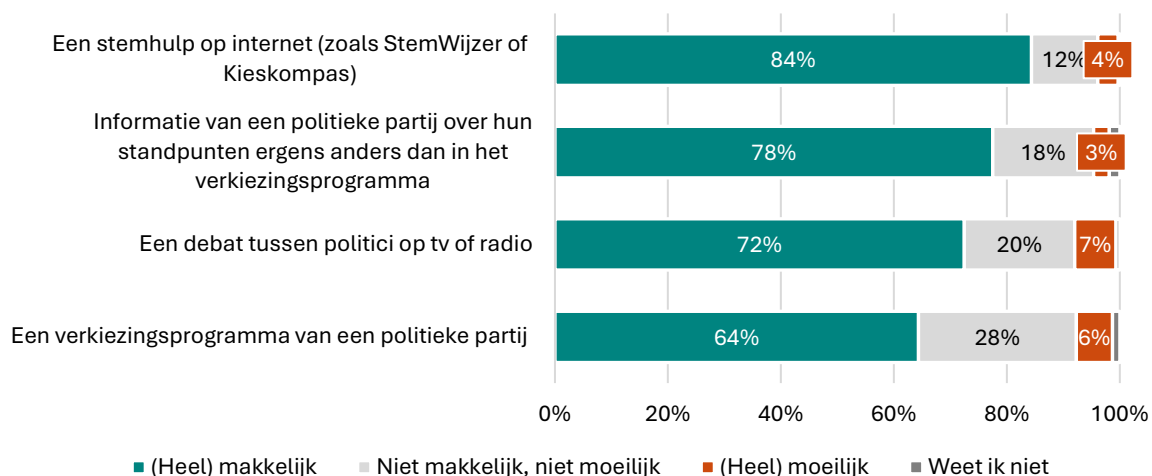
Kiesgerechtigden die een bepaalde informatiebron hebben gebruikt, vroegen we hoe makkelijk of moeilijk zij het vonden de informatie te begrijpen. Over het algemeen zegt meerderheid van de gebruikers dat de informatie (heel) makkelijk te begrijpen was.

Kiesgerechtigden die gebruik maakten van een stemhulp beoordelen deze informatie het vaakst als toegankelijk. Het minst geldt dit voor verkiezingsprogramma's: 64 procent vond deze informatie makkelijk te begrijpen, ruim een kwart (28%) vond het 'niet makkelijk maar ook niet moeilijk'. Zes procent vond de informatie in verkiezingsprogramma's (heel) moeilijk.

Hierbij is het goed te vermelden dat voor alle bronnen geldt dat er een waarschijnlijk selectie-effect is; alleen kiesgerechtigden die iets van een informatiebron hadden meegekregen, vroegen we deze informatie te beoordelen. Kiesgerechtigden die bepaalde informatie (vermoedelijk) moeilijk te begrijpen vinden, hebben deze in eerste instantie mogelijk ook niet opgezocht.

Figuur 2.6 - Hieronder ziet u de dingen die u heeft gezien, gehoord of gelezen heeft. Hoe makkelijk of moeilijk vond u het om deze informatie te begrijpen?

Basis: heeft informatie gekregen (n verschilt per informatiebron; minimaal n = 2.238 en maximaal n = 3.176).

Theoretisch opgeleiden vinden over het algemeen informatiebronnen makkelijker te begrijpen dan praktisch opgeleiden en Nederlanders zonder startkwalificatie.

Jongere Nederlanders (tot 50 jaar) vinden specifiek informatie van politieke partijen op andere plekken dan in hun verkiezingsprogramma's vaker makkelijk te begrijpen dan oudere Nederlanders.

Kiesgerechtigden die verkiezingsprogramma's moeilijk vonden, geven aan dat dit vooral lag aan de veelheid van informatie in de programma's (56%). In mindere mate geeft men aan dat de taal te moeilijk was (29%), men te weinig voorkennis had om de informatie goed te begrijpen (28%) en dat het onderwerp van de informatie te moeilijk was (21%).

Bij de andere informatiebronnen springt er niet een reden uit: vaak is het een mix van te ingewikkelde taal, te veel informatie en te weinig voorkennis. Wel is opvallend dat kiesgerechtigden die debatten moeilijk te begrijpen vonden, vaak kiezen voor 'een andere reden'. Veruit het meest gegeven antwoord is vervolgens dat politici 'door elkaar heen praten' en dat de debatten 'te weinig inhoudelijk waren'. Zo schrijft een kiezer: *"Iedereen schreeuwt door elkaar heen. Alles is ingestudeerd maar er wordt niet rustig en verstaanbaar gecommuniceerd. Het is vijandig."*

Tabel 2.1 - U vond < informatiebron > moeilijk te begrijpen. Wat maakte de informatie voor u moeilijk?

Meerdere antwoorden mogelijk. Basis: vond < informatiebron > moeilijk te begrijpen; n is onderaan in de tabel aangegeven.

Wat maakte de informatie moeilijk?	Verkiezings- programma	Andere info van partij	Stemhulp	Debat
De taal was te moeilijk	29%	13%	11%	7%
Er was te veel informatie	56%	29%	15%	22%
Het onderwerp was ingewikkeld	21%	30%	27%	8%
De opmaak of presentatie was onduidelijk	19%	15%	7%	16%
Ik had te weinig voorkennis om de informatie goed te begrijpen	28%	26%	39%	14%
Het tempo was te hoog	5%	7%	1%	21%
Er was een andere reden	14%	34%	39%	61%
Weet ik niet (meer)	3%	1%	3%	3%
n =	146	86	99	218

Stemmen in een stemlokaal

3 Stemmen in een stemlokaal

De opkomst bij de Tweede Kamerverkiezing van 29 oktober is door de Kiesraad vastgesteld op 78,3 procent.⁷ Dit hoofdstuk gaat over de stemmers onder hen die zelf naar het stemlokaal gingen (stemlokaal-stemmers). Dit is de grootste groep stemmers: in dit onderzoek ging 74 procent van de kiesgerechtigden zelf naar het stemlokaal, 4 procent machtigde iemand. We gaan in op het moment van stemmen en drukte bij stemlokaal en behandelen vervolgens de ervaringen van stemlokaal-stemmers met toegankelijkheid van het stemmen.

3.1 Moment van stemmen en drukte bij het stemlokaal

Circa één op de acht stemlokaal-stemmers ging vóór negen uur 's ochtends naar de stembus. Negen procent deed dat juist in de laatste twee uren van de verkiezingsdag, voor de stembussen sloten.

In het tijdvak tussen 9 uur 's ochtends en 12 uur 's middags brachten relatief veel stemmers hun stem uit; dit tijdvak is goed voor 22 procent van de verkiezingsdag (3 uur van de totale 13,5 uur), terwijl 28 procent van de stemlokaal-stemmers in deze uren ging stemmen.

Tabel 3.1 - Hoe laat bent u gaan stemmen?

Basis: stemmers die in een stemlokaal gestemd hebben (n = 4.162).

Tijdvak	Aandeel stemlokaal-stemmers
Tussen 07.30 en 09.00 uur	12%
Tussen 09.00 en 12.00 uur	28%
Tussen 12.00 en 16.00 uur	27%
Tussen 16.00 en 19.00 uur	23%
Na 19.00 uur	9%
Weet ik niet meer	0%

⁷ [Kiesraad: Uitslag Tweede Kamerverkiezing betrouwbaar | Nieuwsbericht | Kiesraad.nl](#)

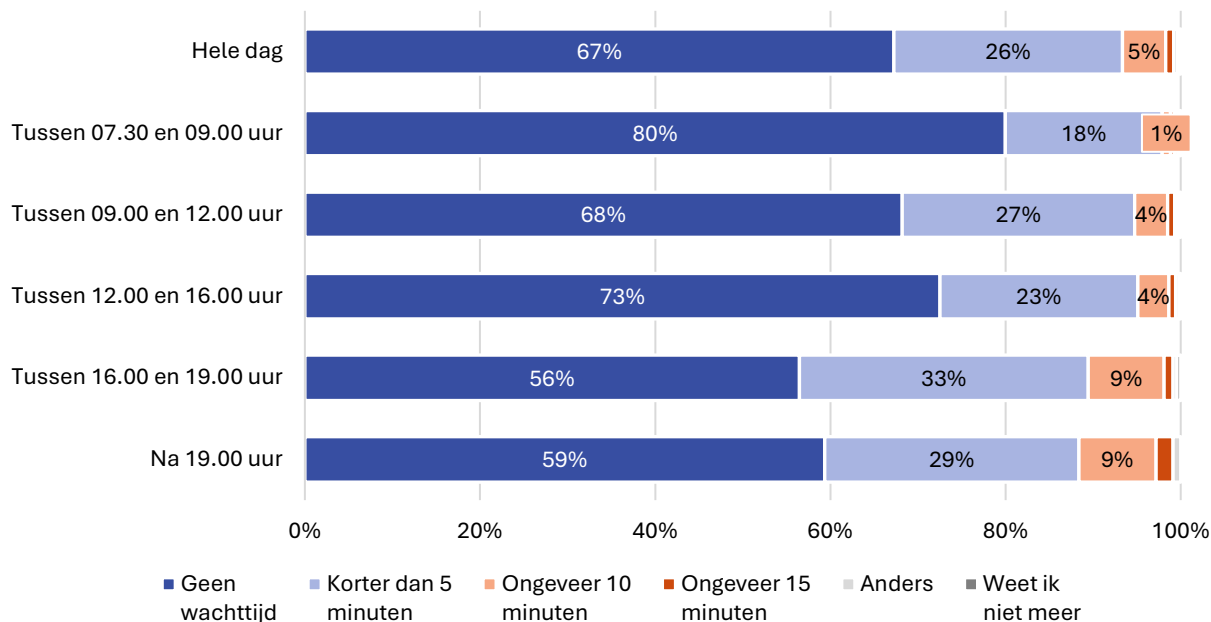
Meerderheid hoefde niet te wachten bij stemlokaal

Twee derde van de stemlokaal-stemmers (67%) kon direct doorlopen bij het stemlokaal en had geen wachttijd. Een kwart (26%) had een wachttijd van minder dan 5 minuten. Vijf procent geeft aan tussen de 5 en 10 minuten te hebben moeten wachten, één procent wachtte langer dan 10 minuten.

De wachttijd was het kortst voor 9 uur 's ochtends. Na 4 uur 's middags moest er het vaakst gewacht worden.

Figuur 3.1 - Hoe lang heeft u ongeveer moeten wachten voordat u bij het stemlokaal naar binnen kon gaan?

Naar tijd van stemmen. Basis: stemmers die in een stemlokaal gestemd hebben (n = 4.162).

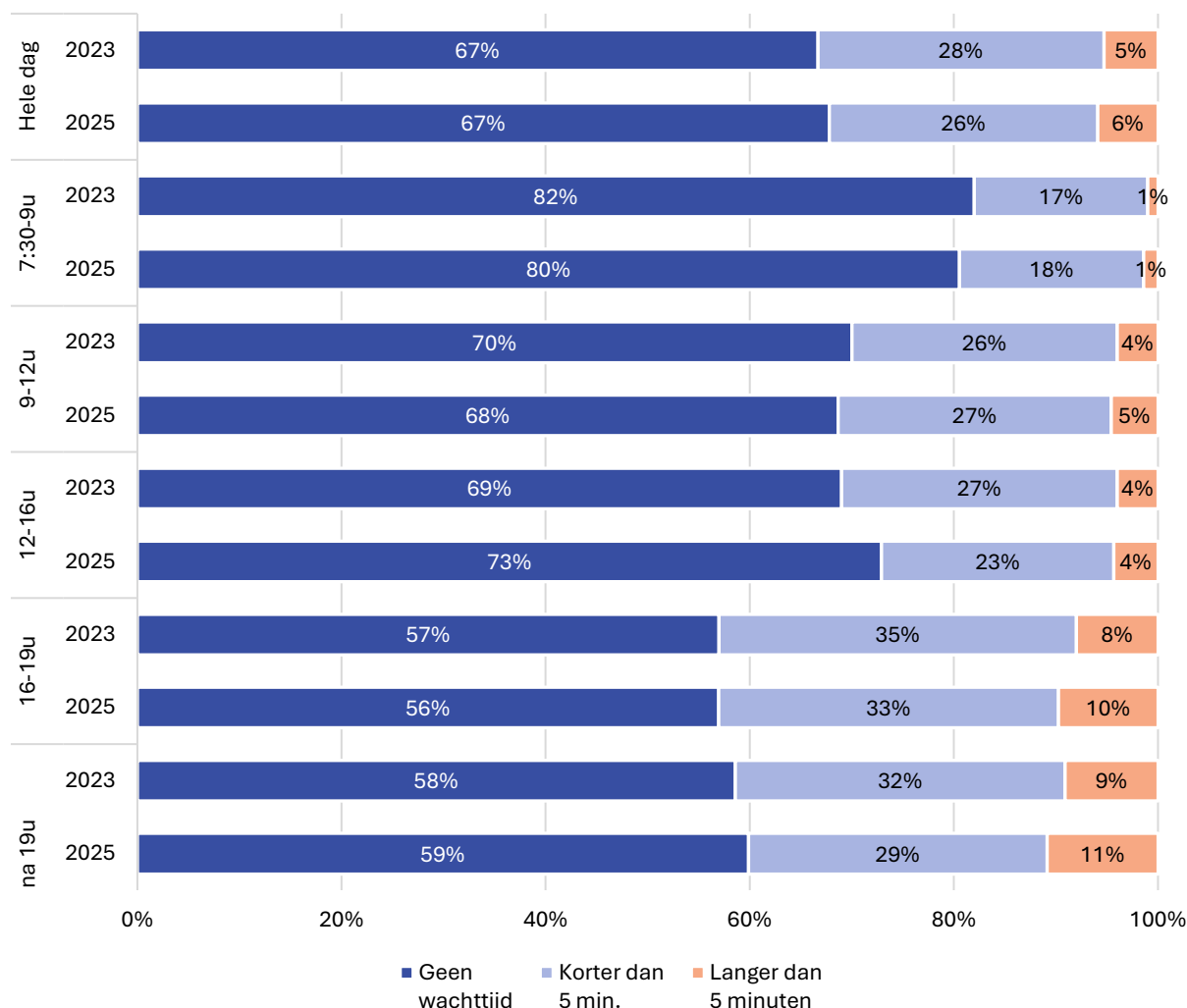
Wachttijd vergelijkbaar met Tweede Kamerverkiezing van 2023

Figuur 3.2 toont de wachttijd naar moment van stemmen bij de afgelopen Tweede Kamerverkiezing en de vorige verkiezing in 2023. Twee jaar geleden was de opkomst 77,8 procent. De wachttijd die stemmers gedurende de verkiezingsdag ervaren is in beide jaren zeer vergelijkbaar. Dat geldt ook voor de ontwikkeling van de wachttijd gedurende de dag. Alleen tussen 12 en 4 uur 's middags zien we dat stemmers dit keer minder wachttijd hadden dan in 2023.

Bij de Europees Parlementsverkiezing lag de wachttijd in de stemlokalen nog lager: 83 procent kon destijds meteen doorlopen om te stemmen. Maar de opkomst was bij deze verkiezing ook beduidend lager (46,2%). Hoewel de opkomst bij de Provinciale Staten- en waterschapsverkiezingen van 2023 ook duidelijk lager was dan bij de Tweede Kamerverkiezing (PS: 58,6%, WS: 53,6%), was de wachttijd in dit jaar relatief hoog – slechts 52 procent van de kiezers kon destijds direct hun stem uitbrengen. Een deel van de verklaring hiervoor is dat er in maart 2023 sprake was van een storing in de stembureau-app die sommige gemeenten gebruikten om stempassen te checken.

Figuur 3.2 - Wachttijd naar moment van stemmen voor Tweede Kamerverkiezingen in 2023 en 2025

Basis: stemmers die in een stemlokaal gestemd hebben. Niet getoond in de figuur: 'anders' en 'weet niet'.

3.2 Toegankelijkheid

Voor vier op tien: ondersteuning en toegankelijkheid in stemlokalen belangrijk

Ruim vier op de tien stemlokaal-stemmers geven aan dat 'voor henzelf' heel belangrijk (19%) of belangrijk (24%) is dat stemlokalen makkelijk toegankelijk zijn of extra ondersteuning kunnen bieden. Dit geldt relatief vaak voor Nederlanders zonder startkwalificatie en praktisch opgeleiden en voor ouderen (65+).

Eén op acht stemmers voor wie toegankelijkheid belangrijk is controleerde stemlokaal

Twaalf procent van de stemlokaal-stemmers die aangaven dat het *voor henzelf* belangrijk is dat stemlokalen makkelijk toegankelijk zijn, controleerde zelf ook van tevoren of het stemlokaal toegankelijk was voor kiezers met een lichamelijke beperking. Van degenen voor wie dit zelf niet (zo) belangrijk was, deed drie procent een dergelijke controle.

Degenen die de toegankelijkheid van het stemlokaal controleerden, geven in de meeste gevallen aan dat zij al bekend waren met de plek van het stemlokaal (75%; Figuur 3.4). Degenen die de locatie (daarnaast) nog controleerden, deden dat veelal via de website van de gemeente (13%). Kleine groepen gebruikten waarismijnstemlokaal.nl (9%) of gingen fysiek langs bij de locatie (9%). Stemmers die dit op een 'andere manier' controleerden (10%), zeggen veelal dat zij een schriftelijke informatie van de gemeente hierover hadden gekregen, of de controle deden als stembureaulid.

Figuur 3.3 - Heeft u vooraf gecontroleerd of het stemlokaal toegankelijk was voor kiezers met een lichamelijke beperking?

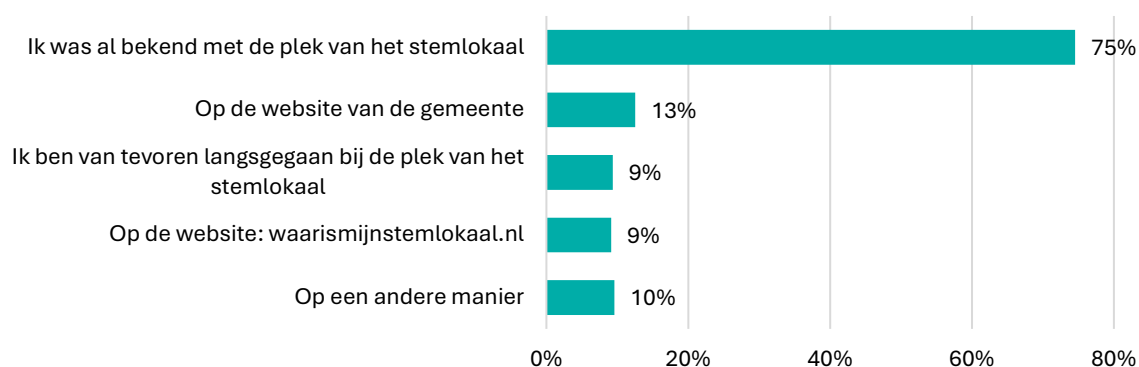
Getoond in de figuur: alleen % ja (niet getoond: nee, weet ik niet).

Basis: alle stemmers die in een stemlokaal gestemd hebben (n = 4.162), stemmers voor wie toegankelijkheid voor henzelf (heel) belangrijk is (n = 1.053), stemmers voor wie dit voor henzelf niet (zo) belangrijk is (n = 1.274).

Figuur 3.4 - Waar heeft u dit gecontroleerd?

Meerdere antwoorden mogelijk. Basis: stemmers die vooraf gecontroleerd hebben of het stemlokaal toegankelijk was (n = 317).

Voor 1 tot 2 procent: onduidelijkheden bij binnengaan stemlokaal of uitbrengen stem

Kiezers die zelf in het stemlokaal gingen stemmen geven vrijwel allemaal aan dat zij de ingang van het stemlokaal gemakkelijk konden vinden (98%) en dat het voor hen duidelijk was wat te doen toen zij het stemlokaal binnengingen (98%). Voor degenen die voor het eerst gingen stemmen, was het wat vaker onduidelijk hoe de stemprocedure in het stemlokaal werkt (8%) dan voor degenen die al eens bij een eerdere verkiezing hun stem hadden uitgebracht.

Stemmers die de ingang van het stemlokaal niet gemakkelijk konden vinden (1%), is om een open toelichting gevraagd. Daaruit blijkt dat de bordjes die de weg naar het stemlokaal moesten aangeven, onvoldoende zichtbaar of te spaarzaam waren. Een enkele stemmer geeft aan dat de locatie van het stemlokaal niet overeen kwam met van tevoren ontvangen informatie van de gemeente, of dat het stemlokaal nu op een andere plek zat dan zij gewend waren.

Stemmers die het onduidelijk vonden wat zij in het stemlokaal moesten doen, zeggen dat de route binnen het stemlokaal niet goed was aangegeven. Anderen geven aan dat zij hier graag nog uitleg hadden willen ontvangen over het verloop van de stemprocedure, bijvoorbeeld over wat zij aan de stembureauleden moeten tonen.

Tabel 3.2 - Kon u de ingang van het stemlokaal gemakkelijk vinden? / Was het voor u duidelijk wat u moest doen toen u het stemlokaal binnen ging?

Naar ervaring met stemmen. Basis: stemmers die in een stemlokaal gestemd hebben (n = 4.162).

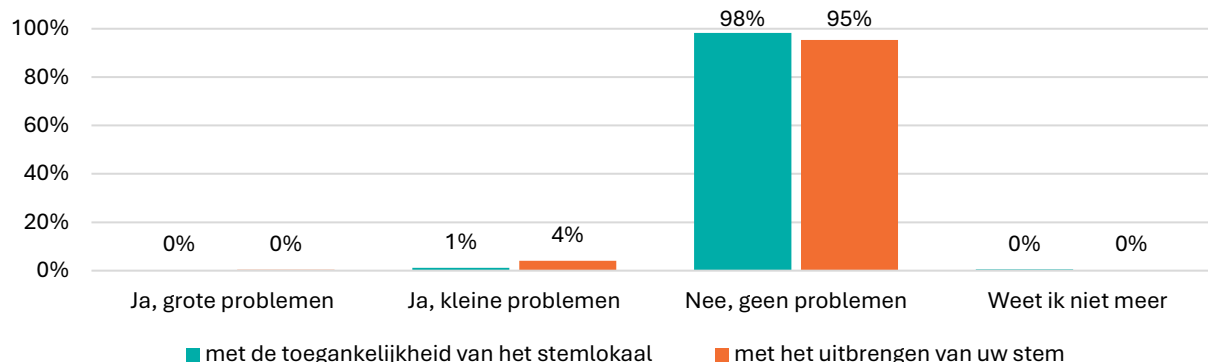
Antwoord	Ingang stemlokaal vinden?			Duidelijk wat te doen in het stemlokaal?		
	Totaal	Eerder gestemd	Niet eerder gestemd	Totaal	Eerder gestemd	Niet eerder gestemd
Ja	98%	98%	95%	98%	98%	89%
Nee	1%	2%	1%	2%	1%	8%
Weet ik niet meer	0%	0%	4%	0%	0%	3%

Problemen met toegankelijkheid: onduidelijkheden bij routes en fysieke obstakels

Veruit de meeste stemlokaal-stemmers ervoeren geen problemen met de toegankelijkheid van het stemlokaal (98%) of met het uitbrengen van hun stem (95%). Degenen die wel problemen ervoeren, noemen dat vrijwel allemaal 'kleine problemen'. Dit beeld komt overeen met voorgaande verkiezingen.

Figuur 3.5 - Heeft u problemen ervaren... met de toegankelijkheid van het stemlokaal? / met het uitbrengen van uw stem?

Basis: stemmers die in een stemlokaal gestemd hebben (n = 4.162).

Degenen die problemen ervoeren met de toegankelijkheid van het stemlokaal, geven daar verschillende redenen voor. Het vaakst waren er onduidelijkheden: men vond de looproute onduidelijk (22%) of vond de ingang van het stemlokaal niet goed aangegeven (17%). Dit wordt gevolgd door stemmers die fysieke obstakels ervoeren: obstakels zoals (te) hoge drempels op de route (16%) of het ontbreken van een lift of hellingbaan (13%). Vergelijkbare aandelen liepen ertegenaan dat er niet voldoende parkeerplaatsen (13%) of gehandicaptenparkeerplaatsen (10%) waren.

Tabel 3.3 - Welke problemen had u met de toegankelijkheid van het stemlokaal?

Meerdere antwoorden mogelijk. Basis: stemmers die problemen ervoeren met de toegankelijkheid van het stemlokaal (n = 51). Uitkomsten zijn indicatief vanwege een beperkt aantal waarnemingen.

Probleem met de toegankelijkheid van het stemlokaal	Aandeel
De looproute was onduidelijk	22%
De ingang van het stemlokaal was niet goed aangegeven	17%
Er waren te veel (hoge) drempels of andere obstakels op de route	16%
Er was geen lift of hellingbaan op locaties waar trappen waren	13%
Er waren niet genoeg parkeerplaatsen in de buurt van het stemlokaal	13%
Er was geen gehandicaptenparkeerplaats in de buurt van het stemlokaal	10%
Ik kon het stemlokaal niet goed binnen komen doordat de deuren niet open stonden	8%
Er was geen rolstoeltoegankelijk toilet op de locatie	8%
De looproute was niet breed genoeg	7%
De belichting in het stemhokje was niet goed	7%
Er was geen leesloep of vergrootglas	5%
Er was geen stemhokje met een laag schrijfbld	4%
Een ander probleem	26%
Weet ik niet meer	4%
n =	51

Problemen met uitbrengen stem: te groot formaat van stembiljet

Veruit de meesten die (kleine) problemen ervoeren met het uitbrengen van hun stem, zeggen dat dit te wijten was aan het te grote formaat van het stembiljet (80%). Degenen die een ander probleem ervoeren dan een van de voorlegde antwoordopties (29%), verwijzen ten dele ook naar het formaat van het biljet. Enkelen geven aan dat zij niet goed geheim konden stemmen, bijvoorbeeld door de inrichting van het stemlokaal.

Tabel 3.4 - Welke problemen had u met het uitbrengen van uw stem?

Meerdere antwoorden mogelijk. Basis: stemmers die problemen ervoeren met het uitbrengen van hun stem (n = 173). Uitkomsten zijn indicatief vanwege een beperkt aantal waarnemingen.

Probleem met het uitbrengen van de stem	Aandeel
Het stembiljet was te groot	80%
Het was niet duidelijk hoe ik het stembiljet moest invullen	4%
De opening van de stembus was voor mij te hoog	2%
Het was niet duidelijk wat ik mee moest nemen naar het stemlokaal	2%
Ik heb een lichamelijke beperking en ik werd niet goed geholpen toen ik hulp vroeg bij het stemmen	1%
Ik heb een andere beperking en kon daarom geen hulp bij het stemmen krijgen	0%
Ik heb een lichamelijke beperking en iemand anders mocht mij niet helpen bij het stemmen	0%
Een ander probleem	29%
Weet ik niet of wil ik liever niet zeggen	1%
n =	173

Bij problemen met het uitbrengen van stem vroeg drie procent om hulp

Degenen die problemen hadden met het uitbrengen van hun stem, vroegen we of ze uitleg hebben gevraagd over het stemmen. Een enkeling (3%) deed dat. Alle respondenten die om hulp vroegen gaven aan dat zij vervolgens ook uitleg ontvingen en daarmee geholpen waren.

Stemmen via een machtiging

4 Stemmen via een machtiging

Volgens de Kiesraad zijn 991.649 stemmen per volmacht uitgebracht, goed voor 9,3 procent van het aantal stemmen.⁸ Dat betekent dat 7,2 procent van alle kiesgerechtigden via een volmacht stemde. In dit hoofdstuk behandelen we eerst de ervaringen van stemmers die een volmacht *ontvingen* van een ander en de ervaringen van degenen die een volmacht *afgaven*.

Een aantal vragen over machtigen stelden we zowel aan degenen die een volmacht ontvingen, als aan degenen die een volmacht afgaven. Indien dit het geval is presenteren we steeds eerst de uitkomsten van de ontvangers, vervolgens de resultaten van de afgevers.

4.1 Relatie tussen afgever en ontvanger van een volmacht

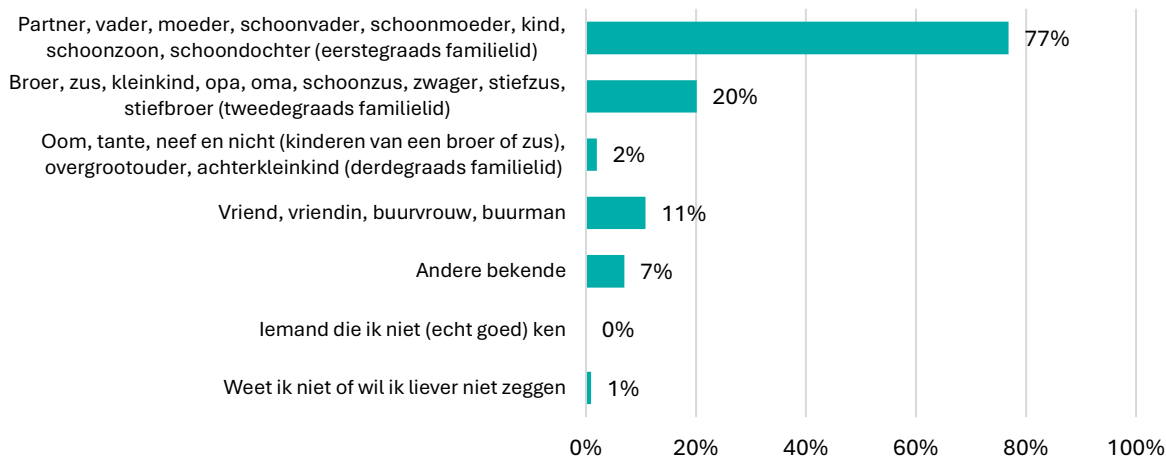
Meeste stemmers met machtiging stemden voor één ander; meestal eerstegraads familie

In Nederland mogen stemmers voor maximaal twee anderen ook een stem uitbrengen.⁹ De meeste stemmers die een volmacht meekregen, stemden voor één ander (88%). Twaalf procent bracht twee volmachtstemmen uit.

Figuur 4.2 toont dat de meeste volmachtstemmen werden uitgebracht voor een partner, kind of (schoon)ouder (eerstegraads familielid).

Figuur 4.1 - Voor wie heeft u met een volmacht gestemd?

Indien iemand twee volmachten kreeg, waren maximaal twee antwoorden mogelijk. Basis: stemde ook voor iemand anders (n = 584).

⁸ Kiesraad: Uitslag Tweede Kamerverkiezing betrouwbaar | Nieuwsbericht | Kiesraad.nl

⁹ Volmacht | Verkiezingen | Kiesraad.nl

4.2 Manier van machtigen

Volmacht meestal afgegeven door informatie op stempas in te vullen

Verreweg de meeste machtigingen worden afgegeven door informatie op de achterkant van de stempas of kiezerspas in te vullen (89% van de volmachten). Enkelen doen bij de gemeente een aanvraag voor een schriftelijke volmacht.

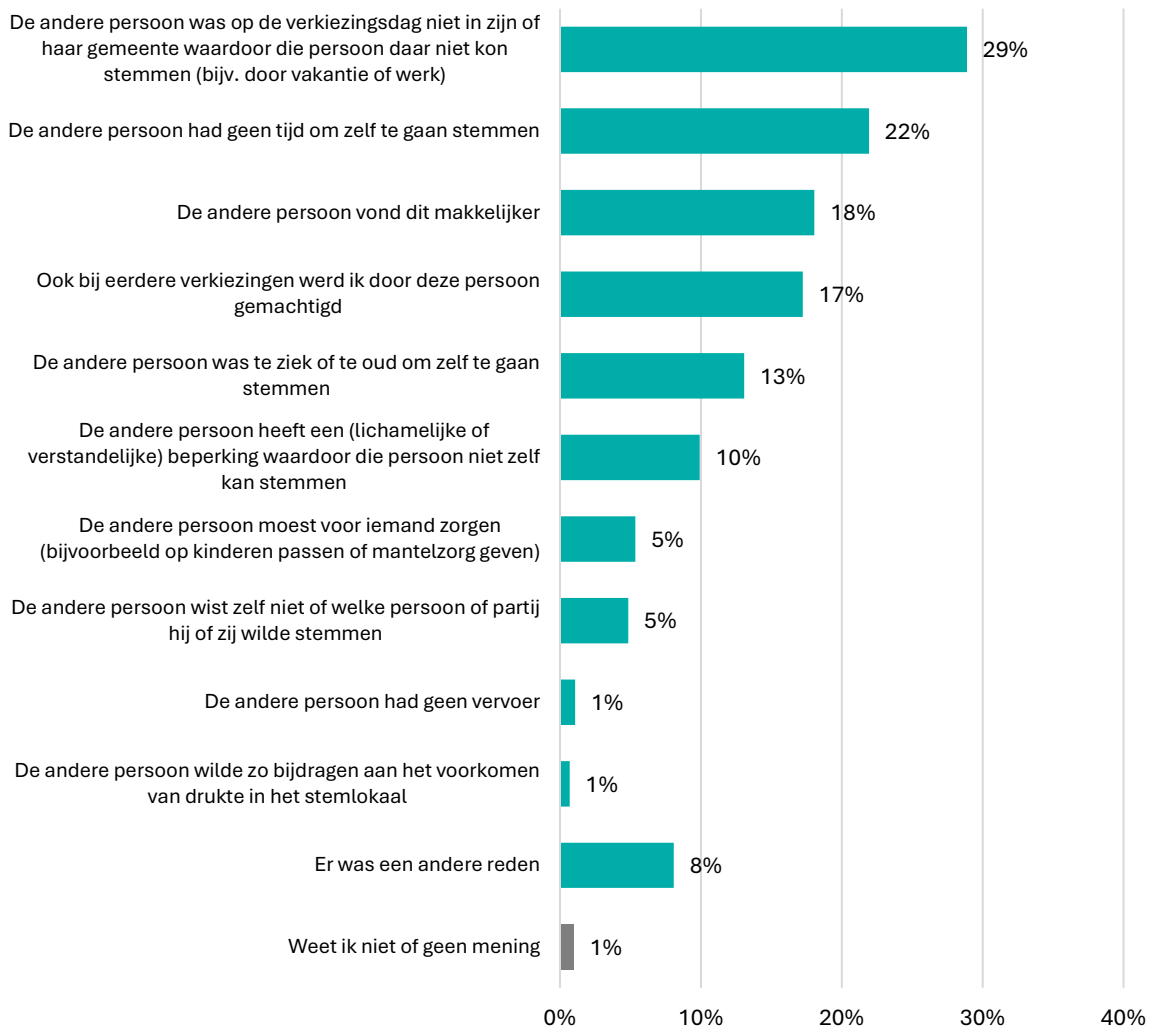
4.3 Redenen om te machtigen

Meest genoemde reden voor volmacht: afwezigheid, tijdsgebrek en gemak

Stemmers die een volmacht ontvingen van iemand anders, kregen die volmacht – naar eigen zeggen – meestal omdat de ander op verkiezingsdag niet in de eigen gemeente aanwezig was (29%) en/of de ander geen tijd had om te gaan stemmen (22%). Circa één op de zes geeft aan een volmacht te hebben ontvangen omdat de ander dit makkelijker vond (18%) of omdat zij ook bij eerdere verkiezingen door deze persoon werden gemachtigd (17%).

Figuur 4.2 - Wat waren de belangrijkste redenen waarom u voor iemand anders ging stemmen?

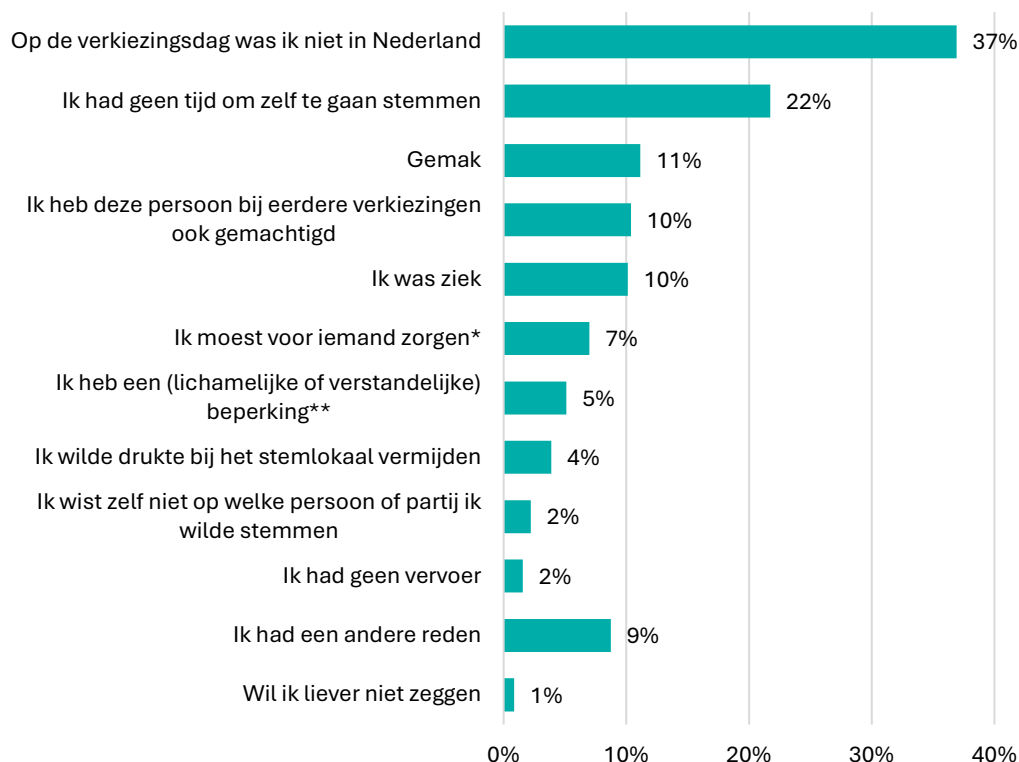
Meerdere antwoorden mogelijk. Basis: stemde ook voor iemand anders (n = 584).

Ook als we afgevers van een volmacht vragen waarom zij iemand anders voor hen hebben laten stemmen, komen afwezigheid, tijdsgebrek en gemak naar voren als de belangrijkste redenen, zo blijkt uit Figuur 4.3.

Figuur 4.3 - U heeft iemand anders voor u laten stemmen via een volmacht. Wat waren voor u de belangrijkste redenen om dat te doen?

Meerdere antwoorden mogelijk. Basis: stemde via een volmacht (n = 223).

Volledige antwoordoptie: "...(bijvoorbeeld op kinderen passen of mantelzorg geven).*"

**Volledige antwoordoptie: "...*die het voor mij niet mogelijk maakt om zelf te gaan stemmen.*"

4.4 Duidelijkheid van machtigen

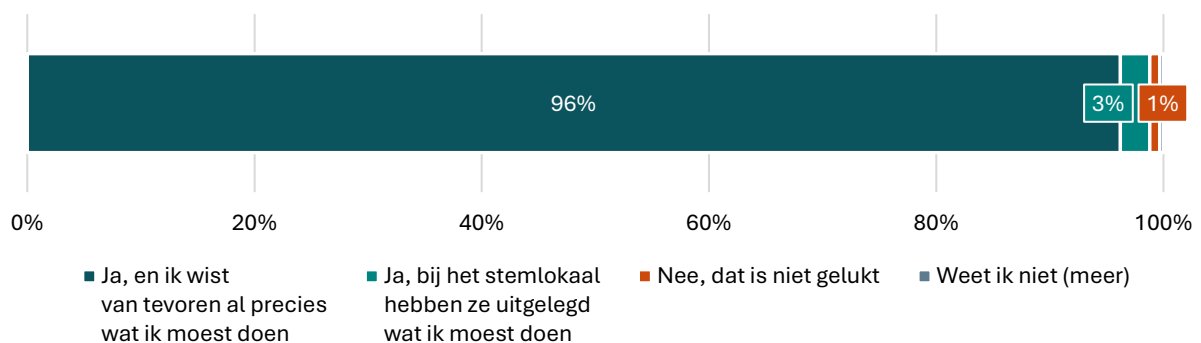
Meeste stemmers die volmacht kregen wisten goed hoe deze uit te brengen

Veruit de meeste Nederlanders die door iemand gemachtigd waren, geven aan dat zij succesvol deze volmachtstem(men) hebben kunnen uitbrengen en dat zij ook van tevoren precies wisten wat zij moesten doen. Drie procent van hen geeft aan dat het is gelukt nadat zij in het stemlokaal uitleg hebben ontvangen.

Voor enkelen (1%) is het niet gelukt de volmachtstem(men) uit te brengen. Deze groep geeft met name aan dat zij niet in dezelfde gemeente woonachtig waren als degene die hen machtigde. Vanwege het zeer kleine aantal respondenten (n = 6) zijn deze uitkomsten puur indicatief.

Figuur 4.4 - Is het u gelukt om met de volmacht(en) voor iemand anders te stemmen?

Basis: stemde ook voor iemand anders (n = 584).

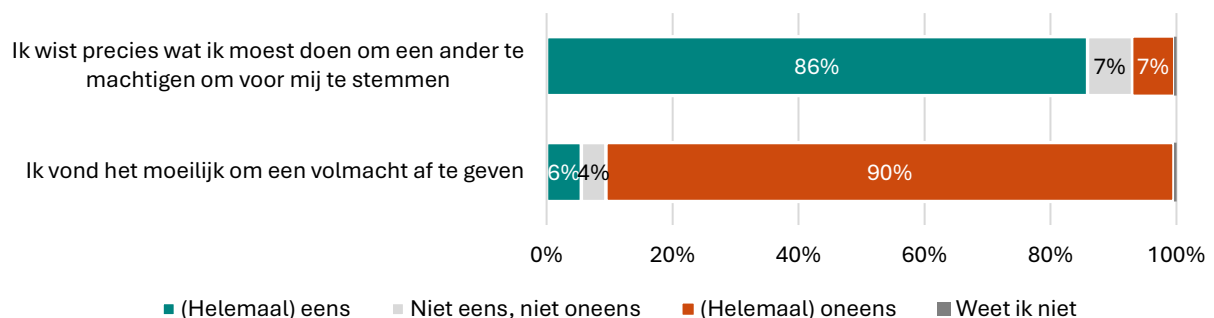
Kleine groep had moeite met het afgeven van een volmacht

Ook voor stemmers die een machtiging afgaven, was het proces van machtigen over het algemeen duidelijk. De overgrote meerderheid heeft aan dat zij precies wisten wat zij moesten doen om een ander te machtigen (86%) en vonden het afgeven van een volmacht niet moeilijk (90%).

Een kleine groep had wel moeite met het machtigen: 7 procent wist niet precies hoe dit te doen, en 6 procent geeft aan dat het hen moeilijk afging.

Figuur 4.5 - In hoeverre bent u het eens of oneens met de volgende stellingen?

Basis: gaf een machtiging aan iemand anders (n = 223).

4.5 Bepalen van stemkeuze bij machtigen

Bij circa één op tien machtigingen wordt stemkeuze niet van tevoren doorgegeven

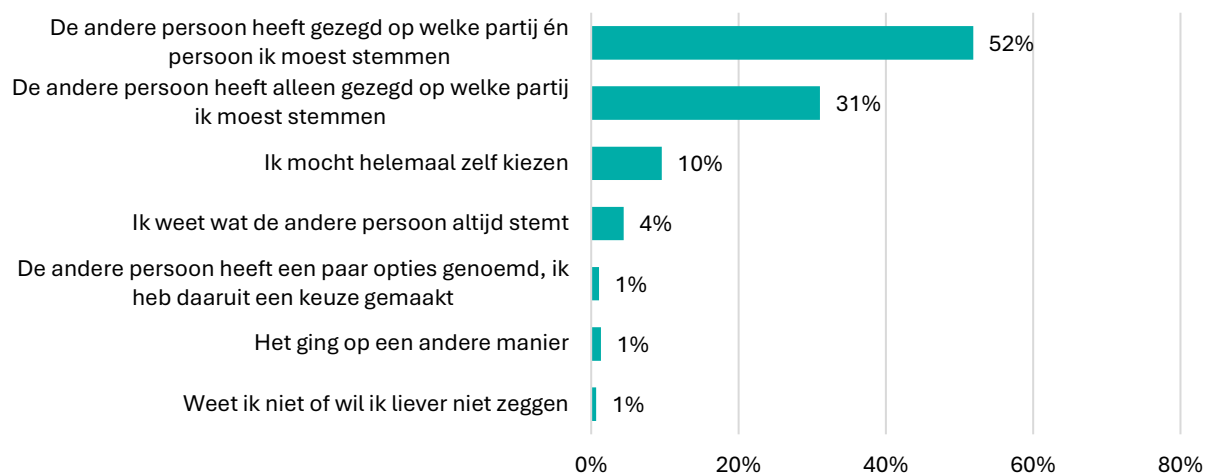
Bij deze evaluatie vroegen we voor het eerst ook of men vooraf heeft doorgekregen (ontvangers van een machtiging; Figuur 4.6) of doorgegeven (afgevers van een machtiging; Figuur 4.7) naar welke partij en persoon de volmachtstem moest gaan.

In de meeste gevallen is vooral gecommuniceerd voor welke partij én naar welke kandidaat de volmachtstem bestemd was. In een flinke minderheid van de gevallen werd alleen verteld op welke partij er gestemd moest worden.

In circa één op de tien gevallen mocht degene die gemachtigd werd zelf bepalen waar de volmachtstem heen ging en was de keuze niet van tevoren gecommuniceerd.

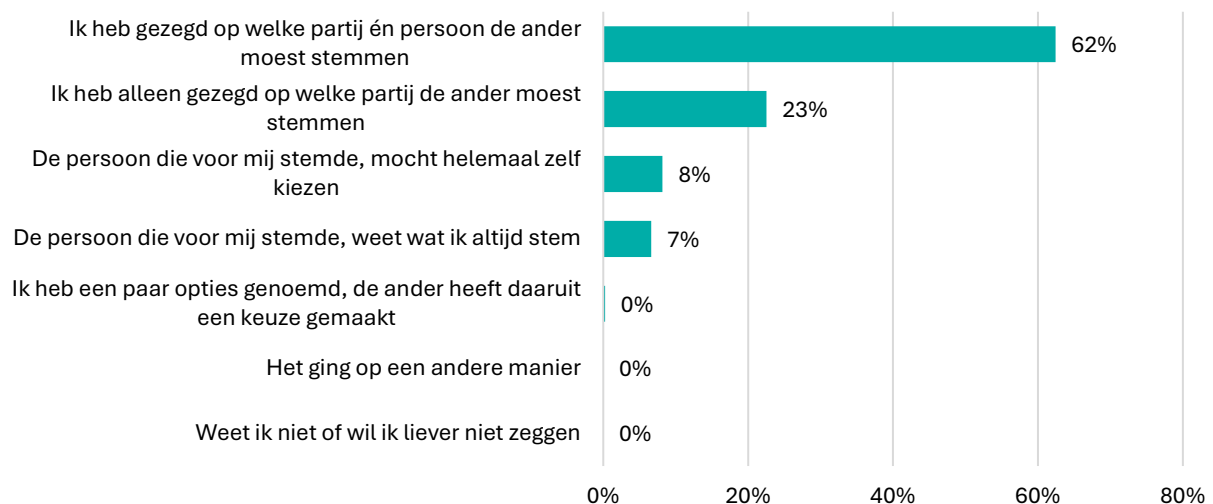
Figuur 4.6 - Heeft u vooraf doorgekregen op welke partij of persoon u voor de ander moest stemmen?

Meerdere antwoorden mogelijk. Basis: stemde ook voor iemand anders (n = 584).

Figuur 4.7 - U heeft iemand anders voor u laten stemmen. Heeft u vooraf doorgegeven op welke partij of persoon u wilde stemmen?

Meerdere antwoorden mogelijk. Basis: gaf een machtiging aan iemand anders (n = 223).

4.6 Stemmen als machtigen niet mogelijk zou zijn

Als machtiging niet mogelijk was geweest, was een derde alsnog zelf gaan stemmen

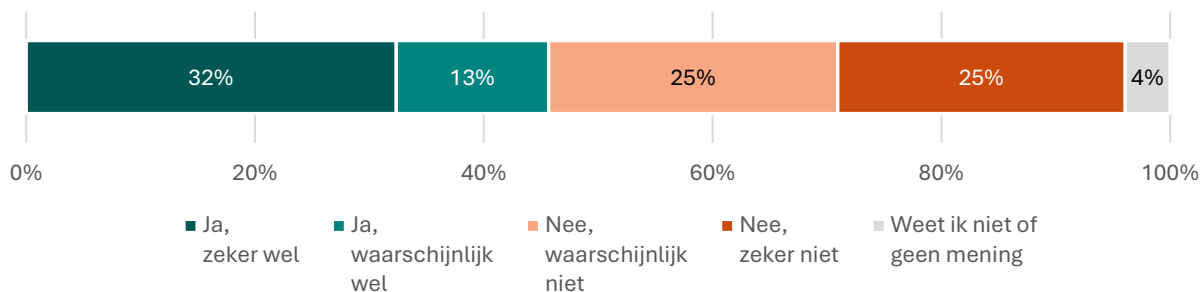
Een derde van de stemmers die iemand anders machtigden om voor hen te stemmen, zou ‘zeker wel’ zelf zijn gaan stemmen als het niet mogelijk was geweest om te machtigen. Nog eens dertien procent zegt dat ‘waarschijnlijk wel’ te hebben gedaan.

In gedragsonderzoek geldt doorgaans dat het aandeel dat iets ‘zeker’ wil gaan doen een betere indicator is van daadwerkelijk gedrag dan degenen die het ‘waarschijnlijk wel’ willen doen. Allerlei factoren kunnen de daadwerkelijke dag van stemmen bij een verkiezing nog beïnvloeden (bijv. het weer, drukte in privéleven of persoonlijke omstandigheden als ziekte).

In het gunstigste scenario zou alleen de 25 procent ‘zeker niet’ verzuimen om te stemmen (75% stemt); in het minst gunstige scenario zou alleen de ‘ja, zeker’ gaan stemmen (32% stemt). Met 7,2 procent huidige opkomst door volmachtstemmen is de inschatting dat de opkomst circa 2 tot 5 procentpunten lager zou zijn als machtigen niet mogelijk was geweest.

Figuur 4.8 - Wanneer het niet mogelijk zou zijn geweest om iemand anders voor u te laten stemmen, was u dan zelf gaan stemmen?

Basis: gaf een machtiging aan iemand anders (n = 223).

Kiesgerechtigden die dit keer een volmacht afgaven maar - als dat niet had gemogen - waarschijnlijk of zeker niet zelf waren gaan stemmen, vroegen we in een open vraag waarom zij dan niet zouden gaan stemmen. Zij geven meestal aan omdat zij op vakantie waren of er fysiek niet toe in staat zouden zijn, bijvoorbeeld door ziekte. Enkelen geven aan dat zij dan niet zelf zouden gaan stemmen omdat zij niet genoeg vertrouwen of interesse in de politiek hebben om in dat geval zelf te gaan stemmen.

4.7 Houdingen over machtigen

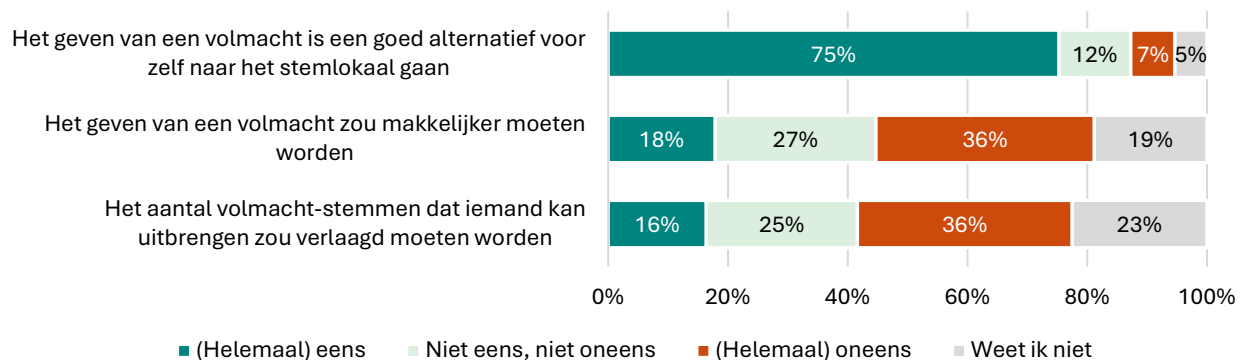
Driekwart vindt machtigen goed alternatief voor stemmen; niet-stemmers vinden dat minder vaak

Nederlanders zijn over het algemeen positief over machtigen. Driekwart van alle kiesgerechtigden (75%) vindt het een goed alternatief voor zelf naar de stembus gaan. Circa één op vijf (18%) vindt wel dat het geven van een volmacht makkelijker zou moeten zijn. Een vergelijkbaar aandeel vindt dat het aantal toegestane volmachtstemmen per persoon naar beneden moet.

Deze houdingen over machtigen zijn de afgelopen verkiezingen constant gebleven.

Figuur 4.9 - In hoeverre bent u het eens of oneens met de volgende stellingen?

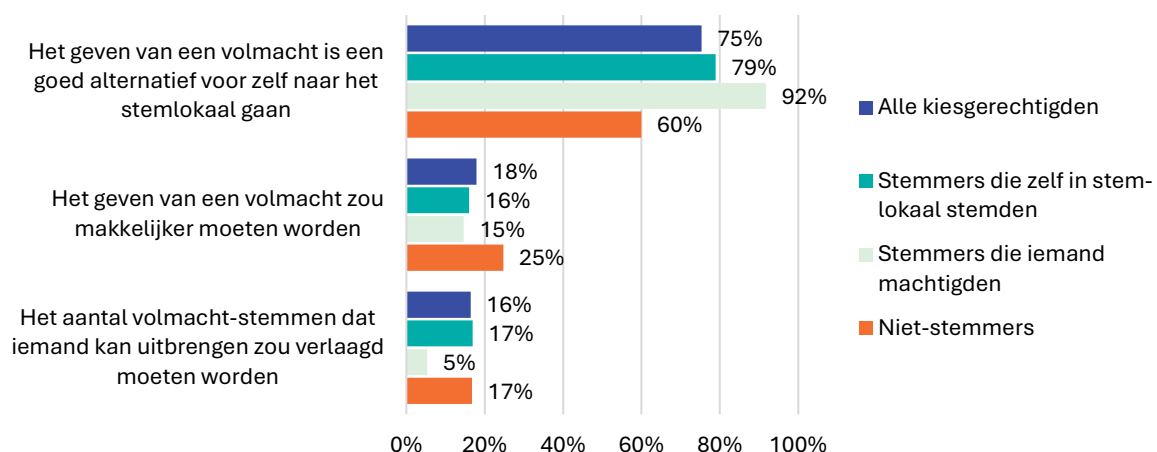
Basis: alle kiesgerechtigden (n = 4.948).

Nederlanders die zelf iemand gemachtigd hebben, vinden vaker dat volmachten een goed alternatief vormen voor zelf stemmen (92%). Niet-stemmers vinden dat juist minder vaak dan gemiddeld (60%). Ook vinden niet-stemmers wat vaker dan andere groepen dat het afgeven van een volmacht makkelijker moet zijn (25%).

Figuur 4.10 - In hoeverre bent u het eens of oneens met de volgende stellingen?

Naar (wijze van) stemmen. Getoond in de figuur: allen % (helemaal) eens. Basis: alle kiesgerechtigden (n = 4.948).

Nederlanders met een theoretische opleiding vinden vaker dat machtigen een goed alternatief is voor zelf stemmen (80%) dan praktisch opgeleiden (74%). Nederlanders zonder startkwalificatie vinden dit het minst vaak (69%). Daarnaast vinden vrouwen dit iets vaker dan mannen (77% vs. 74%).

Niet stemmen

5 Niet stemmen

De opkomst bij de Tweede Kamerverkiezing van 29 oktober is 78,3 procent,¹⁰ wat betekent dat bijna een kwart van de kiesgerechtigden niet ging stemmen. In dit hoofdstuk gaan we op de redenen van niet-stemmers om geen stem uit te brengen.

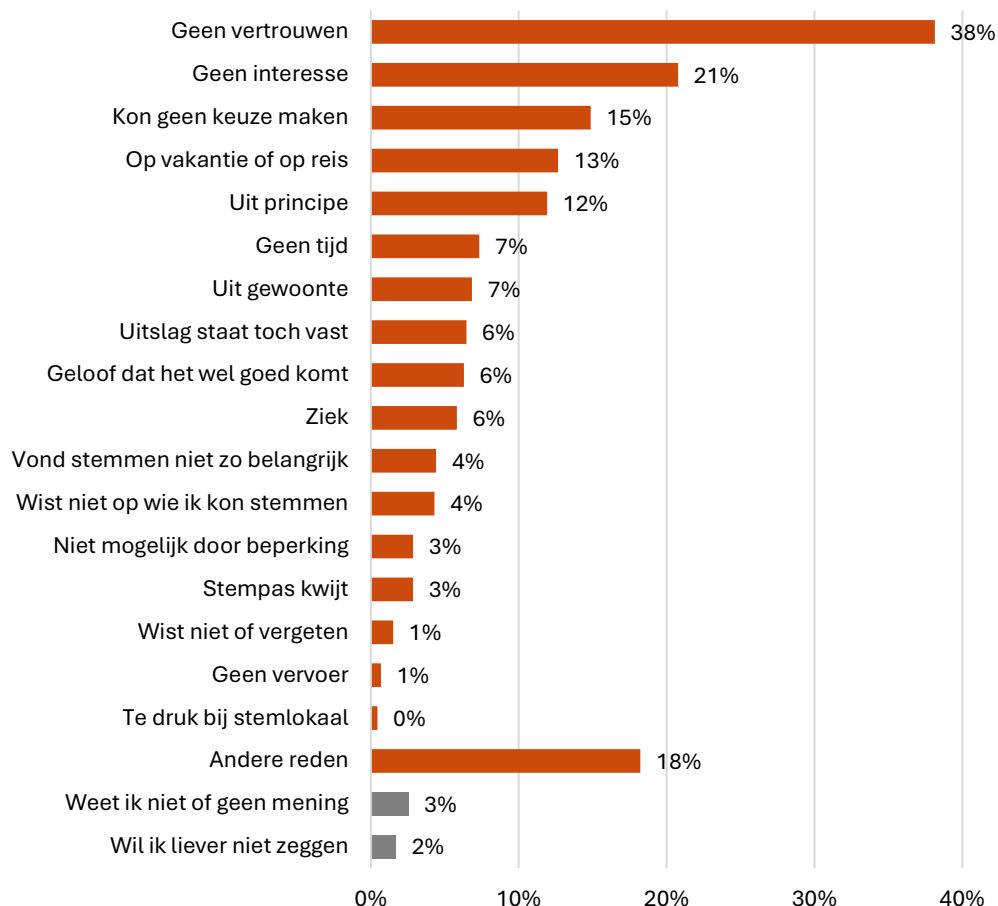
5.1 Redenen om niet te stemmen

Gebrek aan vertrouwen meest genoemde reden om niet te stemmen

Ruim een derde (38%) van de niet-stemmers in dit onderzoek zegt thuis te zijn gebleven vanwege een gebrek aan vertrouwen in de politiek. Op enige afstand volgen de redenen dat men geen interesse heeft in de politiek (21%), dat men geen keuze kon maken (15%), op reis was (13%) of uit principe niet wilde stemmen (12%).

Figuur 5.1 - U heeft niet gestemd voor de Tweede Kamerverkiezing van 29 oktober. Wat waren daarvoor de belangrijkste redenen?

Meerdere antwoorden mogelijk. Basis: niet-stemmers (n = 563).

¹⁰ [Kiesraad: Uitslag Tweede Kamerverkiezing betrouwbaar | Nieuwsbericht | Kiesraad.nl](#)

Achttien procent van de niet-stemmers zegt dat zij een ‘andere reden’ dan de voorgelegde opties hadden om niet te stemmen. Meermaals zeggen zij dat ze het idee hebben dat stemmen geen zin heeft en/of zijn ontevreden over de democratie of de huidige politiek. Anderen zeggen dat ze geen partij konden vinden die bij hen past. Anderen noemen praktische redenen, zoals ziekte of tijdsgebrek. Hieronder een aantal illustrerende citaten.

- “Het is nutteloos om te stemmen.”*
- “Corruptie..zeggen van nee. Maar kijk maar: 80 procent was voor PVV, wie wint er.”*
- “Geïrriteerd over het grote aantal partijen, het onvolwassen gedrag etc.”*
- “er was geen partij die in de verste verte overeenkwam met wat ik wenselijk acht”*
- “Te omslachtig met werk opvang en kinderen”*
- “Ik ben verhuisd en had het heel druk en was moe van de verandering.”*

Gebrek aan vertrouwen vaker reden om niet te stemmen dan bij eerdere verkiezingen

Bij de andere verkiezingen van de afgelopen jaren was een gebrek aan vertrouwen eveneens de meest genoemde reden om niet te stemmen. In onderstaande tabel staan de belangrijkste vier redenen om niet te stemmen bij de verkiezingen sinds 2021 weergegeven. Hier zien we ook dat een gebrek aan vertrouwen nu voor het eerst met afstand de meest genoemde reden is – zo zei in november 2023 nog 25 procent niet te zijn gaan stemmen vanwege het ontbreken van vertrouwen, nu is dat 38 procent. Ook gebrek aan interesse wordt door de jaren heen steeds vaker genoemd.

Tabel 5.1 - Top 4 meest gekozen redenen om niet te gaan stemmen bij de afgelopen verkiezingen

Basis: niet-stemmers. Getoond in tabel: alleen vier meest gekozen redenen.

Top	TK21	GR22	PS/WS23	TK23	EP24	TK25
1	Geen vertrouwen in de politiek (18%)	Geen vertrouwen in de politiek (22%)	Geen vertrouwen in de politiek (27%)	Geen vertrouwen in de politiek (25%)	Op vakantie of op reis (18%)	Geen vertrouwen in de politiek (38%)
2	Geen interesse (14%)	Geen interesse (17%)	Kon geen keuze maken (26%)	Kon geen keuze maken (19%)	Geen tijd (17%)	Geen interesse (21%)
3	Kon geen keuze maken (10%)	Kon geen keuze maken (15%)	Geen interesse (16%)	Geen interesse (19%)	Geen vertrouwen in de politiek (17%)	Kon geen keuze maken (15%)
4	Stem uit principe niet (10%)	Geen tijd (10%)	Geen tijd (16%)	Geen tijd (12%)	Kende kandidaten niet (16%) ¹¹	Op vakantie of op reis (13%)

¹¹ De antwoordoptie ‘Ik wist niet op wie ik kon stemmen of ik kende de kandidaten niet’ is bij de Europees Parlementsverkiezing van 2024 voor het eerst voorgelegd.

Praktisch opgeleiden gingen vaker niet stemmen vanwege gebrek aan vertrouwen

Praktisch opgeleiden gingen vaker dan theoretisch opgeleiden niet naar de stembus vanwege een gebrek aan vertrouwen in de politiek en een gebrek aan interesse in de politiek. Ook zeggen zij, net als Nederlanders zonder startkwalificatie, wat vaker dat ze niet gingen stemmen ‘omdat de verkiezingsuitslag toch al vaststaat’ – theoretisch opgeleiden noemen dit amper. Theoretisch opgeleiden gingen juist vaker niet stemmen omdat zij op vakantie of op reis waren.

Ook 65-plussers geven relatief vaak aan niet te hebben gestemd omdat ze vanwege vakantie of een reis niet in het land of in hun gemeente waren. Jongere Nederlanders hadden vaker geen tijd om te stemmen.

Voor vrouwen die niet naar de stembus gingen geldt vaker dan voor mannen dat zij geen interesse in de politiek hebben, geen keuze konden maken, of niet wisten op wie zij konden stemmen of niet bekend waren met de kandidaten.

Tabel 5.2 - Redenen om niet te stemmen, naar leeftijd en geslacht

Meerdere antwoorden mogelijk. Basis: niet-stemmers (n = 563).

Groen = significant hoger dan andere categorie(ën).

Antwoord	Alle niet-stem.	Leeftijd				Geslacht		Opleiding		
		18-34	35-49	50-64	65+	Man	Vrouw	Geen start-kwali.	Prak-tisch	Theo-retisch
Geen vertrouwen	38%	37%	34%	41%	42%	41%	36%	39%	43%	32%
Geen interesse	21%	22%	22%	20%	19%	16%	25%	21%	26%	15%
Kon geen keuze maken	15%	13%	14%	18%	16%	12%	18%	17%	16%	12%
Op vakantie of op reis	13%	13%	8%	10%	20%	19%	8%	8%	9%	19%
Uit principe	12%	11%	13%	13%	11%	12%	12%	12%	12%	11%
Geen tijd	7%	12%	9%	3%	1%	7%	8%	3%	9%	7%
Uit gewoonte	7%	6%	8%	9%	5%	7%	7%	6%	8%	6%
Uitslag staat toch vast	6%	6%	6%	10%	4%	7%	6%	8%	10%	2%
Geloof dat het wel goed komt	6%	6%	9%	4%	5%	7%	5%	4%	7%	6%
Ziek	6%	4%	7%	7%	6%	4%	7%	9%	5%	5%
Vond stemmen niet zo belangrijk	4%	6%	3%	2%	6%	5%	4%	3%	5%	4%
Wist niet op wie ik kon stemmen	4%	5%	4%	7%	2%	2%	6%	3%	5%	4%
Niet mogelijk door beperking	3%	3%	4%	2%	1%	3%	3%	4%	3%	2%
Stempas kwijt	3%	3%	5%	1%	2%	4%	2%	2%	2%	4%
Wist niet of vergeten	1%	3%	1%	1%	1%	1%	2%	3%	1%	1%
Geen vervoer	1%	1%	0%	0%	1%	0%	1%	1%	1%	0%
Te druk bij stemlokaal	0%	1%	0%	0%	0%	0%	1%	0%	1%	1%
Andere reden	18%	14%	16%	25%	22%	19%	17%	15%	17%	21%
Weet ik niet of geen mening	3%	7%	1%	0%	0%	2%	3%	3%	3%	2%
Wil ik liever niet zeggen	2%	3%	2%	0%	1%	1%	2%	3%	2%	1%

5.2 Redenen om niet te machtigen

Deze keer niet of nooit willen stemmen zijn voornaamste redenen om niet te machtigen

Niet-stemmers hadden iemand anders een volmacht kunnen geven om voor hen te stemmen. Op de vraag waarom zij niet van die mogelijkheid gebruik hebben gemaakt, laat één op vijf (21%) weten dat zij ‘nooit stemmen, ook niet met een machtiging’. Een gelijk aandeel zegt ‘deze keer’ niet te willen stemmen.

Eén op tien geeft aan niet te hebben gedacht aan de mogelijkheid om te machtigen (11%), of was te laat met het regelen (11%). De mogelijkheid voor machtigen lijkt iets beter op de radar te staan dan bij de Tweede Kamerverkiezing in 2023; destijds gaf 20 procent aan niet te hebben gedacht aan de mogelijkheid om te machtigen, waarmee het de belangrijkste reden was om niet te machtigen. Bij de Europese Parlementsverkiezing van 2024 ging het om 18 procent (de tweede reden, na “ik wilde deze keer niet stemmen, ook niet met een machtiging”).

Figuur 5.2 - U had iemand anders een volmacht kunnen geven om voor u te stemmen. Wat waren voor u de belangrijkste redenen dat u niet van die mogelijkheid (volmacht) gebruik heeft gemaakt?

Meerdere antwoorden mogelijk. Basis: niet-stemmers (n = 563).

Zestien procent had een ‘andere reden’ om niet te machtigen. Deze kiezers zeggen veelal dat zij geen vertrouwen in de politiek of in de verkiezing hadden. Ook worden meer praktische redenen genoemd: stempassen die niet op tijd waren gearriveerd, plotselinge ziekte of een zoekgeraakte stempas. Sommigen geven aan dat ze het machtigen te veel gedoe vonden.

Jongere niet-stemmers (18-34: 15% en 35-49: 13%) zeggen vaker dan oudere Nederlanders (50-64: 5%, 65+: 1%) dat zij niet aan de mogelijkheid van machtigen hadden gedacht. Vooral Nederlanders tot 34 jaar zeggen vaker dan andere leeftijdsgroepen dat zij ‘niet wisten dat dit kon (5%)’. 65-plussers zeggen juist vaker: ‘ik wilde deze keer niet stemmen, ook niet met machtiging’.

Nederlanders zonder startkwalificatie (28%) of met een praktisch opleidingsniveau (24%) zeggen vaker dan theoretisch opgeleiden (16%) dat ze niet hebben gemachtigd omdat ze ‘nooit stemmen’. Theoretisch opgeleiden zeggen relatief vaak dat ze te laat waren met regelen.

Houdingen over verkiezingen

6 Houdingen over verkiezingen

In dit hoofdstuk bekijken we hoe kiesgerechtigden denken over de frequentie van verkiezingen in Nederland.

6.1 Frequentie van verkiezingen

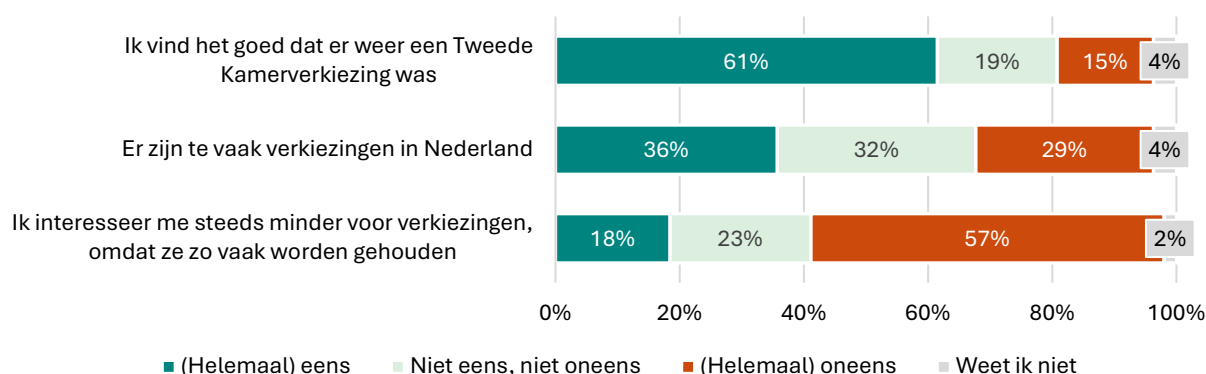
Derde van kiesgerechtigden vindt dat er te vaak verkiezingen zijn; aandeel neemt toe

Er is sprake van ‘verkiezingsmoeheid’ wanneer men negatiever of minder geïnteresseerd tegenover verkiezingen staat vanwege de hoge frequentie waarmee deze georganiseerd worden. Voor de meeste Nederlanders geldt dit niet. Zes op de tien kiesgerechtigden (61%) vond het goed dat er weer verkiezingen waren (15% vond dat niet). Een vergelijkbaar aandeel (57%) is het *oneens* met de stelling ‘Ik interesseer me steeds minder voor verkiezingen, omdat ze zo vaak worden gehouden’.

Een derde vindt wel dat er ‘te vaak verkiezingen zijn in Nederland’. Figuur 6.2 toont dat dit aandeel dit jaar hoger lag dan bij eerdere verkiezingen: zowel in 2023 als in 2024 was 11 procent het eens met deze stelling, nu is dat 36 procent. Ook is de groep die zich minder zegt te interesseren voor verkiezingen vanwege de frequentie groter geworden (nu 18%, was 9% in 2023).

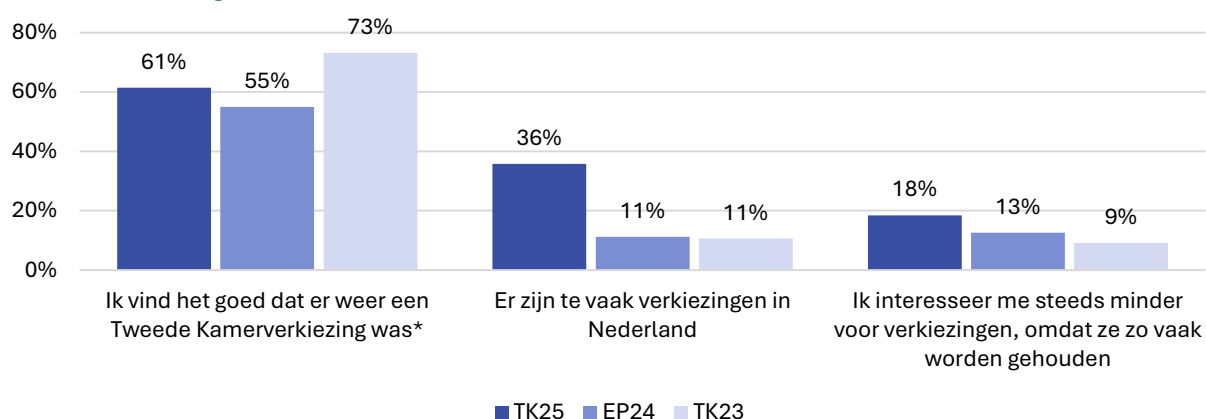
Figuur 6.1 - Bent u het eens of oneens met de volgende uitspraken?

Basis: alle kiesgerechtigden (n = 4.948).

Figuur 6.2 - Stellingen over verkiezingsfrequentie, in 2025 (TK25), 2024 (EP24) en 2023 (TK23)

Basis: alle kiesgerechtigden. *In 2024 luidde de stelling: “Ik vind het goed dat er weer een Europees Parlementsverkiezing was.”

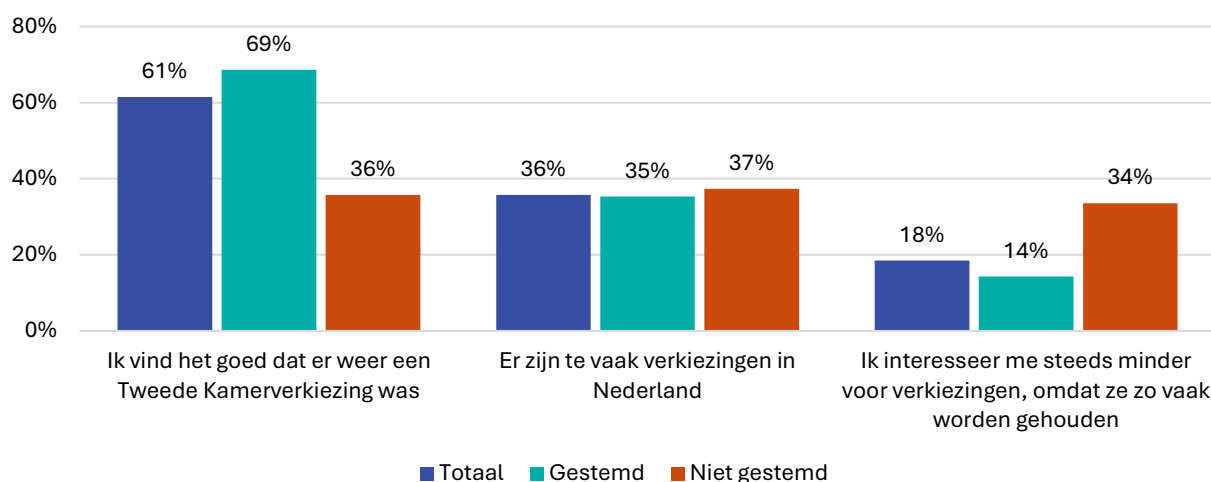
Vaker 'verkiezingsmoeheid' onder niet-stemmers

Niet-stemmers geven vaker dan stemmers aan dat zij zich 'steeds minder voor verkiezingen interesseren, omdat ze zo vaak worden gehouden'. Bovendien vinden zij het minder vaak 'goed dat er weer een Tweede Kamerverkiezing was.' Daarmee lijken niet-stemmers vaker 'verkiezingsmoe' te zijn.

Wel is opvallend dat we bij de stelling 'Er zijn te vaak verkiezingen in Nederland' geen significant verschil zien tussen stemmers en niet-stemmers. Dat was bij eerdere evaluaties wel het geval. Nu zegt ruim een derde van zowel de stemmers (35%) als van de niet-stemmers (37%) dat de frequentie te hoog ligt.

Figuur 6.3 - Stellingen over de frequentie van verkiezingen, naar wel/niet stemmen

Getoond in figuur: alleen % (helemaal) eens. Basis: alle kiesgerechtigden (n = 4.948), stemmers (n = 4.385) en niet-stemmers (n = 563).

Theoretisch opgeleiden zijn het vaker *oneens* (33%) met de stelling dat er te vaak verkiezingen zijn in Nederland dan praktisch opgeleiden (27%) en Nederlanders zonder startkwalificatie (23%). Verder zit het verschil vooral bij 'neutraal' – de groepen zijn het net zo vaak eens met de stelling.

Daarnaast zeggen praktisch opgeleiden (21%) en degenen zonder startkwalificatie (19%) vaker dat ze zich minder interesseren voor de verkiezingen vanwege de frequentie. Dat geldt ook voor jongere Nederlanders (18-34: 20%, 35-49: 21%) en voor vrouwen (20%).

Bijwonen van de stemmentelling

7 Bijwonen van de stemmentelling

Dit hoofdstuk gaat over het bijwonen van de stemmentelling: in hoeverre Nederlanders dit (willen) doen en in hoeverre zij met de mogelijkheid bekend zijn.

7.1 Kijken bij het tellen

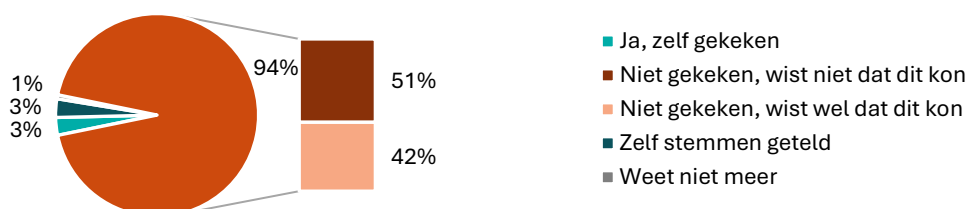
Helft kiesgerechtigden weet niet dat ze stemmentelling mogen bijwonen

Als de stemming is gesloten, beginnen de stembureauleden met het tellen van de stemmen. Burgers mogen naar dit tellen van de stemmen komen kijken. Drie procent deed dat naar eigen zeggen, de meesten (94%) gingen niet kijken. Een klein deel geeft aan zelf stemmen te hebben geteld.

Degenen die niet zijn gaan kijken, vroegen we of zij wel wisten dat ze bij het tellen aanwezig mogen zijn. Vaker wist men dit niet dan wel. In totaal is de helft van de kiesgerechtigden (51%) niet van deze mogelijkheid op de hoogte. Dat is een vergelijkbaar aandeel als bij eerdere verkiezingen.

Figuur 7.1 - Bent u gaan kijken naar het tellen van de stemmen? * Wist u dat u bij het tellen van de stemmen aanwezig mag zijn?

Basis: alle kiesgerechtigden (n = 4.948). *Toelichting: 'Hiermee bedoelen we de locatie waar de stemformulieren worden geteld, zoals een stembureau.

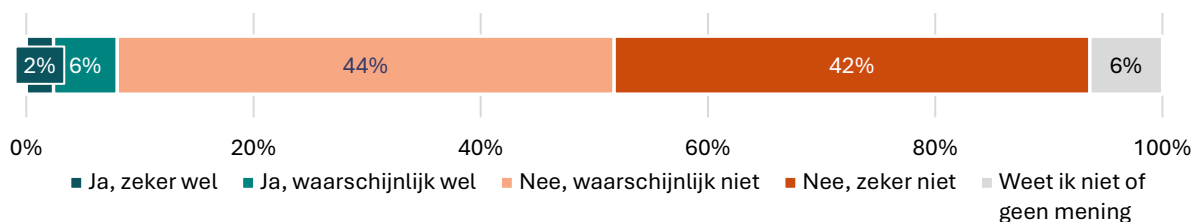
Nederlanders die zelf hebben gestemd en degenen die al eens eerder stemden, weten vaker van de mogelijkheid om bij het stemmentellen te kijken dan niet-stemmers en Nederlanders die nu voor het eerst stemden. Ook ouderen, theoretisch opgeleiden en mannen weten hier relatief vaak vanaf.

Kleine groep heeft interesse stemmentelling bij te wonen

Acht procent van de kiesgerechtigden zegt bij de volgende verkiezingen wel te willen gaan kijken bij het stemmen tellen: 2 procent zou dat 'zeker wel' doen, 6 procent 'waarschijnlijk wel'. Dat is gelijk aan het aandeel met deze intentie bij de vorige Tweede Kamerverkiezing in 2023 (destijds ook 8% bij elkaar) en iets meer dan bij de Europees Parlementsverkiezing van 2024 (4%).

Figuur 7.2 - Zou u bij een volgende verkiezing gaan kijken bij het tellen van de stemmen?

Basis: alle kiesgerechtigden (n = 4.948).

Bijlagen

A Doelgroepbeschrijvingen

De doelgroep van dit onderzoek bestaat uit kiesgerechtigden voor de Tweede Kamerverkiezing van 29 oktober 2025. Niet-kiesgerechtigde personen behoorden niet tot de doelgroep van dit onderzoek.

Binnen de groep kiesgerechtigden onderscheiden we in dit onderzoek verschillende doelgroepen. Ze zijn samengevat in de onderstaande tabel (zie ook Hoofdstuk 1). In deze bijlage beschrijven we hoe de verschillende groepen in de gewogen steekproef van het onderzoek vertegenwoordigd zijn.

Tabel A.1 - Groepen in het onderzoek

Groep	Omschrijving
Kiesgerechtigden	Alle Nederlanders die voor de Tweede Kamerverkiezing mochten stemmen
Stemlokaal-stemmers	Stemmers die zelf in het stemlokaal hebben gestemd
Stemmers die iemand machtigden	Stemmers die met een volmacht een ander gemachtigd hebben om voor hen te stemmen
Niet-stemmers	Kiesgerechtigden die niet hebben gestemd
‘Nieuwe’ stemmers	Stemmers die bij deze verkiezing voor het eerst hebben gestemd

A.1 Wijze van stemmen

In dit onderzoek stemde 74 procent van de kiesgerechtigden zelf in het stemlokaal. Veertien procent van hen zegt een volmacht te hebben meegekregen om ook voor een ander te stemmen. Vier procent van alle kiesgerechtigden stemde zelf via een volmacht. Tenslotte stemde 22 procent niet.

Tabel A.2: Heeft u (of heeft iemand voor u) gestemd bij de Tweede Kamerverkiezing van 29 oktober 2025?

Stemwijze	Totaal	Leeftijd				Opleiding			Geslacht	
		18-34	35-49	50-64	65+	Geen start-kwal.	Prak-tisch	Theo-retisch	Man	Vrouw
Zelf in stemlokaal gestemd	74%	69%	71%	80%	78%	78%	73%	74%	77%	72%
Gestemd via volmacht	4%	5%	3%	4%	4%	4%	3%	5%	3%	5%
Niet gestemd	22%	26%	26%	16%	19%	18%	24%	21%	20%	24%

Tabel A.3 - Heeft u een volmacht gekregen om ook voor iemand anders te gaan stemmen?

Basis: stemmers die in een stemlokaal gestemd hebben (n = 4.385).

Voor iemand anders gestemd	Totaal
Ja	14%
Nee	86%

A.2 **Gestemd bij eerdere verkiezingen**

Negen op de tien kiesgerechtigden in dit onderzoek geven aan ooit eerder te hebben gestemd voor een verkiezing in Nederland (92%). Acht procent deed dit nooit eerder.

Tabel A.4 - Eerder gestemd bij een verkiezing, naar leeftijd, opleiding en geslacht

Eerder gestemd	Totaal	Leeftijd				Opleiding			Geslacht	
		18-34	35-49	50-64	65+	Geen start-kwal.	Prak-tisch	Theo-retisch	Man	Vrouw
Ja	92%	85%	92%	95%	96%	92%	90%	94%	94%	90%
Nee	8%	15%	7%	4%	3%	7%	9%	6%	6%	9%
Weet ik niet meer	1%	1%	1%	0%	0%	1%	1%	1%	0%	1%

Van alle deelnemers in dit onderzoek stemde 73 procent bij de Europees Parlementsverkiezing van 2024, 88 procent bij de Tweede Kamerverkiezing van 2023, 77 procent bij de Provinciale Statenverkiezingen van 2023, 67 procent bij de waterschapsverkiezingen van 2023 en 78 procent bij de gemeenteraadsverkiezingen van 2022.

Er is in deze steekproef dus sprake van een overschatting van eerder stemgedrag: bijvoorbeeld voor de vorige Tweede Kamerverkiezing in 2023 was de opkomst 77,7 procent,¹² tien procentpunten lager dan op basis van deze steekproef. Sommigen kunnen denken destijds gestemd te hebben, terwijl ze dat niet hebben gedaan, of halen verkiezingen door elkaar. Daarnaast weten we dat deelname aan vragenlijstonderzoek samenhangt met het stemgedrag: mensen die vragenlijsten invullen gaan vaker stemmen.

¹² [Kiesraad stelt uitslag Tweede Kamerverkiezing 22 november 2023 vast | Nieuwsbericht | Kiesraad.nl](#)

B Vragenlijst

Intrtekst

Dit onderzoek is in opdracht van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. Op 29 oktober was de Tweede Kamerverkiezing. Het ministerie evalueert deze verkiezing. Hiermee wil het ministerie te weten komen waarom Nederlanders wel of niet gaan stemmen. Ook wordt onderzocht welke ervaringen kiezers hadden bij het stemmen.

Stemmen (iedereen)

We stellen u graag enkele vragen over de Tweede Kamerverkiezing van 29 oktober 2025.

A1 Heeft u (of heeft iemand voor u) gestemd bij de Tweede Kamerverkiezing van 29 oktober 2025?

- Ja, ik heb zelf in een stemlokaal gestemd
- Ja, ik heb iemand gemachtigd om voor mij te stemmen (i)
- Nee, ik heb niet gestemd
- Nee, ik was niet stemgerechtigd

(i) Dit betekent dat je iemand anders voor jou laat stemmen.

Indien A1 = 1 (ja, zelf gestemd)

B3 Hoe laat bent u gaan stemmen?

- Tussen 07.30 en 09.00 uur
- Tussen 09.00 en 12.00 uur
- Tussen 12.00 en 16.00 uur
- Tussen 16.00 en 19.00 uur
- Na 19.00 uur
- Weet ik niet meer

Indien A1 = 1 (ja, zelf gestemd)

D8 Hoe lang heeft u ongeveer moeten wachten voordat u bij het stemlokaal naar binnen kon gaan?

- Geen wachttijd
- Korter dan 5 minuten
- Ongeveer 10 minuten
- Ongeveer 15 minuten
- Anders, namelijk: <open invulveld>
- Weet ik niet meer

Indien A1 = 4 (Nee, ik was niet stemgerechtigd) → einde vragenlijst

Tekst einde vragenlijst

Deze vragenlijst gaat over de afgelopen Tweede Kamerverkiezing. U geeft aan dat u niet gerechtigd was om bij deze verkiezing te stemmen. Daarmee valt u buiten de doelgroep van dit onderzoek en hoeft u de rest van de vragen niet in te vullen. Hartelijk dank voor uw medewerking!

A2A Heeft u ooit eerder gestemd bij een verkiezing in Nederland?

Dat kan bijvoorbeeld zijn geweest: de Europees Parlementsverkiezing in juni 2024, de Tweede Kamerverkiezing in november 2023, de Provinciale Statenverkiezingen in maart 2023 of de gemeenteraadsverkiezingen in 2022.

- Ja
- Nee
- Weet ik niet meer

Indien A2 = ja of weet niet

A2B Heeft u gestemd bij een of meer van de verkiezingen hieronder?

	Gestemd (zelf of via machtiging)	Niet gestemd	Weet ik niet	Ik was niet stem- gerechtigd
Europees Parlementsverkiezing van juni 2024	☐	☐	☐	☐
Tweede Kamerverkiezing van november 2023	☐	☐	☐	☐
Provinciale Statenverkiezingen van maart 2023	☐	☐	☐	☐
Waterschapsverkiezingen van maart 2023	☐	☐	☐	☐
Gemeenteraadsverkiezingen van maart 2022	☐	☐	☐	☐

Duidelijkheid stemproces (iedereen)

A3A Heeft u voor de Tweede Kamerverkiezing informatie ontvangen van uw gemeente over hoe of waar u kunt stemmen?

Bijvoorbeeld via een folder of brief van uw gemeente. Of via sociale media.

- Ja, ik heb informatie ontvangen
- Nee, ik heb geen informatie ontvangen
- Weet ik niet (meer)

A3B Bent u het eens of oneens met de volgende uitspraken?

*Stellingen willekeurig aanbieden

- Ik wist precies wat ik moest meenemen om te mogen stemmen (A1 = 1; stemmers)
- Ik wist precies wat ik had moeten meenemen om te mogen stemmen (A1 = 3; niet-stemmers)
- Ik had vooraf graag meer informatie willen ontvangen over hoe het stemmen werkt
- De informatie die ik van tevoren kreeg over stemmen was duidelijk en begrijpelijk (alleen indien informatie ontvangen; A3A = 1)

- 1 Helemaal mee eens
- 2 Mee eens
- 3 Niet mee eens en niet mee oneens
- 4 Mee oneens
- 5 Helemaal mee oneens
- 6 Weet niet

Indien A3B stelling 2 = 1 of 2 (eens)

A4A U had vooraf graag meer informatie willen ontvangen over hoe het stemmen werkt. Welke informatie miste u of welke vragen had u nog?

Meerdere antwoorden mogelijk

*Willekeurig aanbieden (1-9)

- 1 Hoe moet ik het stembiljet invullen?
- 2 Hoe worden de stemmen geteld?
- 3 Hoe kan ik een bezwaar indienen wanneer ik zie dat het stemproces niet goed of niet eerlijk verloopt?
- 4 Wat gebeurt er verder met mijn stem nadat ik heb gestemd?
- 5 Welke identiteitsbewijzen mag ik meenemen om te stemmen?
- 6 Hoe kan ik iemand een volmacht (i) geven om voor mij te stemmen?
- 7 Wanneer ontvang ik mijn stempas?
- 8 Wat moet ik doen als ik mijn stempas niet (op tijd) ontvang?
- 9 Welke stembureaus zijn dichtbij?
- 10 Ik miste andere informatie, namelijk: <open invulveld>
- 11 Weet ik niet (*exclusief)

(i) Een volmacht betekent dat je iemand anders voor jou laat stemmen.

Indien A3B stelling 3 = 4 of 5 (oneens)

A4B U vond de informatie die u van de tevoren kreeg over stemmen niet duidelijk of begrijpelijk. Wat zou de informatie voor u duidelijker maken?

Meerdere antwoorden mogelijk

*Willekeurig aanbieden (1-7)

- 1 Makkelijkere woorden en zinnen gebruiken
- 2 Informatie in Nederlandse gebarentaal geven
- 3 Informatie in een andere taal dan Nederlands geven (bijvoorbeeld in het Fries, Engels of Turks)
- 4 Meer plaatjes gebruiken
- 5 Minder informatie tegelijk geven
- 6 Andere kleuren gebruiken
- 7 Een ander of groter lettertype gebruiken
- 8 Iets anders, namelijk: <open invulveld>
- 9 Geen van deze (*exclusief)
- 10 Weet ik niet (*exclusief)

Toegankelijkheid van politieke informatie tijdens de campagne (iedereen)

De vragen die u net heeft beantwoord gingen over informatie over hoe het stemmen werkt en waar u kunt gaan stemmen.

De volgende vragen gaan over informatie die u kunt gebruiken om te bepalen op welke persoon of partij u wilt stemmen. We stellen u geen vragen over uw stem, maar willen graag weten welke informatie u bent tegengekomen en wat u hiervan vond.

A14 Welke van de volgende dingen heeft u gezien, gehoord of gelezen in de weken voor de Tweede Kamerverkiezing?

Meerdere antwoorden mogelijk

- 1 Een verkiezingsprogramma van een politieke partij
- 2 Informatie van een politieke partij over hun standpunten ergens anders dan in het verkiezingsprogramma, bijvoorbeeld op sociale media, in de krant of in een folder
- 3 Een stemhulp op internet (zoals StemWijzer of Kieskompas)
- 4 Een debat tussen politici op tv of radio
- 5 Ik heb geen van deze gezien, gehoord of gelezen (*exclusief)
- 6 Weet ik niet (meer) (*exclusief)

Indien A14 ≠ 5 of 6

A15 Hieronder ziet u de dingen die u heeft gezien, gehoord of gelezen heeft. Hoe makkelijk of moeilijk vond u het om deze informatie te begrijpen?

Alleen tonen indien aangevinkt bij A14

- Een verkiezingsprogramma van een politieke partij
- Informatie van een politieke partij over hun standpunten ergens anders dan in het verkiezingsprogramma, bijvoorbeeld op sociale media, in de krant of in een folder
- Een stemhulp op internet (zoals StemWijzer of Kieskompas)
- Een debat tussen politici op tv of radio

- 1 Heel makkelijk
- 2 Makkelijk
- 3 Niet makkelijk, niet moeilijk
- 4 Moeilijk
- 5 Heel moeilijk
- 6 Weet ik niet (meer)

Indien A15 = minstens één 4 of 5 (moeilijk of heel moeilijk)

A15A U vond [willekeurig 1 van A15 indien moeilijk] moeilijk te begrijpen. Wat maakte de informatie voor u moeilijk?

Meerdere antwoorden mogelijk

Willekeurig aanbieden (1-6)

- 1 De taal was te moeilijk
- 2 Er was te veel informatie
- 3 Het onderwerp was ingewikkeld
- 4 De opmaak of presentatie was onduidelijk
- 5 Ik had te weinig voorkennis om de informatie goed te begrijpen
- 6 Het tempo was te hoog
- 7 Er was een andere reden, namelijk: <open invulveld>
- 8 Weet ik niet (meer) (*exclusief)

Niet stemmen (niet-stemmers)

Indien A1 = 3 (niet gestemd)

A10 U heeft niet gestemd voor de Tweede Kamerverkiezing van 29 oktober. Wat waren daarvoor de belangrijkste redenen?

Meerdere antwoorden mogelijk

*Willekeurig aanbieden (1-16)

- 1 Ik had geen tijd om te gaan stemmen
- 2 Ik had geen vervoer
- 3 Het was te druk bij het stemlokaal
- 4 Ik wist niet dat er een verkiezing was of ik ben vergeten te stemmen
- 5 Ik wist niet op wie ik kon stemmen of ik kende de kandidaten niet
- 6 Op de verkiezingsdag was ik op vakantie of op reis
- 7 Ik heb een (lichamelijke of mentale) beperking die het voor mij niet mogelijk maakte om zelf te stemmen
- 8 Ik heb geen interesse in politiek
- 9 Ik kon geen keuze maken op wie ik moest stemmen
- 10 Ik heb geen vertrouwen in de politiek
- 11 Ik stem niet uit principe
- 12 Ik stem niet uit gewoonte
- 13 De verkiezingsuitslag staat toch al vast
- 14 Ik vind het niet zo belangrijk om te stemmen voor deze verkiezing
- 15 Ik was mijn stempas kwijt
- 16 Ik geloof dat het wel goed komt, ook als ik niet ga stemmen
- 17 Ik was ziek
- 18 Ik had een andere reden, namelijk: <open invulveld>
- 19 Weet ik niet of geen mening
- 20 Wil ik liever niet zeggen

Indien A1 = 3 (niet gestemd)

A12 U had iemand anders een volmacht kunnen geven om voor u te stemmen.

Wat waren voor u de belangrijkste redenen dat u niet van die mogelijkheid gebruik heeft gemaakt?

Meerdere antwoorden mogelijk

*Willekeurig aanbieden (1-8)

- 1 Er was niemand om voor mij te stemmen
- 2 Ik ken niemand die ik voor mij zou willen laten stemmen
- 3 Ik vertrouw het niet om iemand anders voor mij te laten stemmen
- 4 Daar heb ik niet aan gedacht
- 5 Ik wist niet dat dat kon
- 6 Ik wilde deze keer niet stemmen, ook niet met een machtiging
- 7 Ik stem nooit, ook niet met een machtiging
- 8 Ik was te laat met het regelen
- 9 Ik had een andere reden, namelijk: <open invulveld>
- 10 Weet ik niet of geen mening

Stemmen door iemand anders (stemmers die iemand machtigen; iedereen)

Indien A1 = 2 (iemand gemachtigd)

A5 U heeft iemand anders voor u laten stemmen via een volmacht. Wat waren voor u de belangrijkste redenen om dat te doen?

Meerdere antwoorden mogelijk

*Willekeurig aanbieden (1-8)

- 1 Ik had geen tijd om zelf te gaan stemmen
- 2 Ik had geen vervoer
- 3 Op de verkiezingsdag was ik niet in Nederland
- 4 Ik heb een (lichamelijke of verstandelijke) beperking die het voor mij niet mogelijk maakt om zelf te gaan stemmen
- 5 Ik wilde drukte bij het stemlokaal vermijden
- 6 Ik heb deze persoon bij eerdere verkiezingen ook gemachtigd
- 7 Gemak
- 8 Ik was ziek
- 9 Ik moest voor iemand zorgen (bijvoorbeeld op kinderen passen of mantelzorg geven)
- 10 Ik wist zelf niet op welke persoon of partij ik wilde stemmen
- 11 Ik had een andere reden, namelijk: <open invulveld>
- 12 Wil ik liever niet zeggen

Indien A1 = 2 (iemand gemachtigd)

A6 Op welke manier heeft u een volmacht (i) afgegeven?

- 1 Door het invullen van de informatie op de achterkant van de stempas of kiezerspas
- 2 Door een aanvraag bij de gemeente in te dienen voor een schriftelijke volmacht
- 3 Weet ik niet of wil ik liever niet zeggen
- 4 Een volmacht betekent dat je iemand anders voor jou laat stemmen.

Indien A1 = 2 (iemand gemachtigd)

A13 U heeft iemand anders voor u laten stemmen. Heeft u vooraf doorgegeven op welke partij of persoon u wilde stemmen?

- 1 Ik heb alleen gezegd op welke partij de ander moest stemmen
- 2 Ik heb gezegd op welke partij én persoon de ander moest stemmen
- 3 Ik heb een paar opties genoemd, de ander heeft daaruit een keuze gemaakt
- 4 De persoon die voor mij stemde, weet wat ik altijd stem
- 5 De persoon die voor mij stemde, mocht helemaal zelf kiezen
- 6 Het ging op een andere manier, namelijk: <open invulveld>
- 7 Weet ik niet of wil ik liever niet zeggen

Indien A1 = 2 (iemand gemachtigd)

A7 Wanneer het niet mogelijk zou zijn geweest om iemand anders voor u te laten stemmen, was u dan zelf gaan stemmen?

- 1 Ja, zeker wel
- 2 Ja, waarschijnlijk wel
- 3 Nee, waarschijnlijk niet
- 4 Nee, zeker niet
- 5 Weet ik niet of geen mening

Indien A7 = 3 of 4 (nee)

A8 Kunt u kort opschrijven waarom u in dat geval niet zelf zou gaan stemmen?

[Open]

+ Weet ik niet of wil ik niet zeggen

A9 De volgende stellingen gaan over een volmacht (i). In hoeverre bent u het eens of oneens met de volgende stellingen?

(i) Dit betekent dat je iemand anders voor jou laat stemmen.

Indien A1 = 2 (iemand gemachtigd)

*Stellingen willekeurig aanbieden

- Ik wist precies wat ik moest doen om een ander te machtigen om voor mij te stemmen
- Ik vond het moeilijk om een volmacht af te geven
- Het geven van een volmacht is een goed alternatief voor zelf naar het stemlokaal gaan
- Het aantal volmacht-stemmen dat iemand kan uitbrengen (i) zou verlaagd moeten worden
- Het geven van een volmacht zou makkelijker moeten worden

Indien A1 ≠ 2 (niet gemachtigd)

*Stellingen willekeurig aanbieden

- Het geven van een volmacht is een goed alternatief voor zelf naar het stemlokaal gaan
- Het aantal volmacht-stemmen dat iemand kan uitbrengen (i) zou verlaagd moeten worden
- Het geven van een volmacht zou makkelijker moeten worden

- 1 Helemaal mee eens
- 2 Mee eens
- 3 Niet mee eens en niet mee oneens
- 4 Mee oneens
- 5 Helemaal mee oneens
- 6 Weet ik niet

(i) Je kunt naast je eigen stem maximaal 2 stemmen voor iemand anders uitbrengen.

Stemmen voor iemand anders (zelf-stemmers)

Indien A1 = 1 (ja, zelf gestemd)

C1 Heeft u een volmacht (i) gekregen om ook voor iemand anders te gaan stemmen?

- 1 Ja
- 2 Nee → door naar D1
- 3 Weet ik niet of wil ik liever niet zeggen → door naar D1

(i) Een volmacht betekent dat u van iemand toestemming heeft gekregen om voor hem of haar te stemmen.

Indien C1 = 1

C2 Van hoeveel personen heeft u een volmacht (i) gekregen om voor hen te stemmen?

- 1 Eén persoon
- 2 Twee personen
- 3 Weet ik niet of wil ik niet zeggen

(i) Een volmacht betekent dat u van iemand toestemming heeft gekregen om voor hem of haar te stemmen.

Indien C1 = 1

C3 Voor wie heeft u met een volmacht (i) gestemd?

*Indien C2 = 2 (meerdere personen), dan de mogelijkheid geven om twee antwoorden te geven, indien C2 = 1 dan één antwoordmogelijkheid geven.

- 1 Partner, vader, moeder, schoonvader, schoonmoeder, kind, schoonzoon, schoondochter (*eerstegraads familielid*)
- 2 Broer, zus, kleinkind, opa, oma, schoonzus, zwager, stiefzus, stiefbroer (*tweedegraads familielid*)
- 3 Oom, tante, neef en nicht (kinderen van een broer of zus), overgrootouder, achterkleinkind (*derdegraads familielid*)
- 4 Vriend, vriendin, buurvrouw, buurman
- 5 Andere bekende
- 6 Iemand die ik niet (echt goed) ken
- 7 Weet ik niet of wil ik liever niet zeggen

(i) Een volmacht betekent dat u van iemand toestemming heeft gekregen om voor hem of haar te stemmen.

Indien C1 = 1

C4 Wat waren de belangrijkste redenen waarom u voor iemand anders ging stemmen?

Meerdere antwoorden mogelijk

*Stellingen willekeurig aanbieden (1-8)

- 1 De andere persoon had geen tijd om zelf te gaan stemmen
- 2 De andere persoon had geen vervoer
- 3 De andere persoon wilde zo bijdragen aan het voorkomen van drukte in het stemlokaal
- 4 De andere persoon was op de verkiezingsdag niet in zijn of haar gemeente waardoor die persoon daar niet kon stemmen (bijv. door vakantie of werk)
- 5 De andere persoon heeft een (lichamelijke of verstandelijke) beperking waardoor die persoon niet zelf kan stemmen
- 6 Ook bij eerdere verkiezingen werd ik door deze persoon gemachtigd
- 7 De andere persoon vond dit makkelijker
- 8 De andere persoon was te ziek of te oud om zelf te gaan stemmen
- 9 De andere persoon moest voor iemand zorgen (bijvoorbeeld op kinderen passen of mantelzorg geven)
- 10 De andere persoon wist zelf niet op welke persoon of partij hij of zij wilde stemmen
- 11 Er was een andere reden, namelijk: <open invulveld>
- 12 Weet ik niet of geen mening

Indien C1 = 1

C5 U heeft voor maximaal twee andere personen gestemd met een volmacht. Heeft u vooraf doorgekregen op welke partij of persoon u voor de ander(en) moest stemmen?

*Indien C2 = 2 (meerdere personen), dan de mogelijkheid geven om maximaal twee antwoorden te geven, indien C2 = 1 dan één antwoordmogelijkheid geven.

Meerdere antwoorden mogelijk

- 1 De andere persoon heeft alleen gezegd op welke partij ik moest stemmen
- 2 De andere persoon heeft gezegd op welke partij én persoon ik moest stemmen
- 3 De andere persoon heeft een paar opties genoemd, ik heb daaruit een keuze gemaakt
- 4 Ik weet wat de andere persoon altijd stemt
- 5 Ik mocht helemaal zelf kiezen
- 6 Het ging op een andere manier, namelijk: <open invulveld>
- 7 Weet ik niet of wil ik liever niet zeggen

Indien C1 = 1

C6 Is het u gelukt om met de volmacht(en) voor iemand anders te stemmen?

- 1 Ja, en ik wist van tevoren al precies wat ik moest doen
- 2 Ja, bij het stemlokaal hebben ze uitgelegd wat ik moest doen
- 3 Nee, dat is niet gelukt
- 4 Weet ik niet (meer)

Indien C6 = 3 (nee, niet gelukt)

C6A Waarom is het niet gelukt om voor de ander te stemmen?

Meerdere antwoorden mogelijk

Willekeurig voorleggen 1-5

- 1 Ik had geen kopie van het identiteitsbewijs van de andere persoon mee
- 2 Ik wist niet dat ik de volmachtstem tegelijk met mijn eigen stem moest inleveren
- 3 Ik wilde teveel (meer dan twee) volmachtstemmen inleveren
- 4 Ik begreep de instructies in het stemlokaal niet goed
- 5 De volmacht was niet goed ingevuld
- 6 Het lukte niet om een andere reden, namelijk: <open invulveld>.
- 7 Weet ik niet (meer)

Toegankelijkheid (zelf-stemmers)

Indien A1 = 1 (ja, zelf gestemd)

In Nederland moet het voor iedereen die mag stemmen mogelijk zijn om een stem uit te brengen. Denk hierbij aan makkelijk toegankelijke stemlokalen, een leesloep of de mogelijkheid om in een prikkelarme omgeving (i) te kunnen stemmen.

D1 Hoe belangrijk is het voor uzelf dat stemlokalen makkelijk toegankelijk zijn of extra ondersteuning kunnen bieden?

- 1 Heel belangrijk
- 2 Belangrijk
- 3 Niet zo belangrijk
- 4 Helemaal niet belangrijk
- 5 Weet ik niet of wil ik niet zeggen

(i) Dit is een omgeving waarin het aantal prikkels kleiner is. Daar zijn bijvoorbeeld geen felle lichten en minder geluiden.

Indien A1 = 1 (ja, zelf gestemd)

D2 Heeft u vooraf gecontroleerd of het stemlokaal toegankelijk was voor kiezers met een lichamelijke beperking?

- 1 Ja
- 2 Nee
- 3 Weet niet

Indien D2 = ja

D3 Waar heeft u dit gecontroleerd?

Meerdere antwoorden mogelijk

- 1 Op de website van de gemeente
- 2 Op de website: waarismijnstemlokaal.nl
- 3 Ik ben van tevoren langsgegaan bij de plek van het stemlokaal
- 4 Ik was al bekend met de plek van het stemlokaal
- 5 Op een andere manier, namelijk: <open invulveld>

Indien A1 = 1 (ja, zelf gestemd)

D4 Kon u de ingang van het stemlokaal gemakkelijk vinden?

- 1 Ja → door naar D5
- 2 Nee → door naar D4_OPEN
- 3 Weet ik niet meer

Indien D4 = 2 (Nee)

D4_OPEN Kunt u dit kort toelichten?

[Open]

+ Weet ik niet of wil ik niet zeggen

Indien A1 = 1 (ja, zelf gestemd)

D5 Was het voor u duidelijk wat u moest doen toen u het stemlokaal binnenging?

(richting de tafel met stembureauleden, het stemhokje, de stembus en vervolgens de uitgang)

- 1 Ja → door naar D6
- 2 Nee → door naar D5_OPEN
- 3 Weet ik niet meer

Indien D5 = 2 (Nee)

D5_OPEN Kunt u dit kort toelichten?

[Open]

+ Weet ik niet of wil ik niet zeggen

Indien A1 = 1 (ja, zelf gestemd)

D6 Heeft u problemen ervaren...

	1 Ja, grote problemen	2 Ja, kleine problemen	3 Nee, geen problemen	4 Weet ik niet meer
1 ...met de toegankelijkheid van het stemlokaal?	☐	☐	☐	☐
2 ...met het uitbrengen van uw stem?	☐	☐	☐	☐

Indien D6.1 = 1/2 (problemen ervaren)

D7 Welke problemen had u met de toegankelijkheid van het stemlokaal?

Meerdere antwoorden mogelijk

*Willekeurig aanbieden

- 1 De looproute was niet breed genoeg
- 2 De looproute was onduidelijk
- 3 Ik kon het stemlokaal niet goed binnen komen doordat de deuren niet open stonden
- 4 Er waren te veel (hoge) drempels of andere obstakels op de route
- 5 De ingang van het stemlokaal was niet goed aangegeven
- 6 Er was geen lift of hellingbaan op locaties waar trappen waren
- 7 Er was geen rolstoeltoegankelijk toilet op de locatie
- 8 Er was geen leesloep of vergrootglas
- 9 Er was geen stemhokje met een laag schrijfbord
- 10 Er was geen gehandicaptenparkeerplaats in de buurt van het stemlokaal
- 11 Er waren niet genoeg parkeerplaatsen in de buurt van het stemlokaal
- 12 De belichting in het stemhokje was niet goed
- 13 Een ander probleem, namelijk: <open invulveld>
- 14 Weet ik niet meer (exclusief)

Indien D6.2 = 1/2 (problemen ervaren)

D10 Welke problemen had u met het uitbrengen van uw stem?

Meerdere antwoorden mogelijk

*Willekeurig aanbieden (1-7)

- 1 Het was niet duidelijk wat ik mee moest nemen naar het stemlokaal
- 2 Het was niet duidelijk hoe ik het stembiljet moest invullen
- 3 De opening van de stembus was voor mij te hoog
- 4 Het stembiljet was te groot
- 5 Ik heb een lichamelijke beperking en ik werd niet goed geholpen toen ik hulp vroeg bij het stemmen
- 6 Ik heb een lichamelijke beperking en iemand anders mocht mij niet helpen bij het stemmen
- 7 Ik heb een andere beperking en kon daarom geen hulp bij het stemmen krijgen
- 8 Een ander probleem, namelijk: <open invulveld>
- 9 Weet ik niet of wil ik liever niet zeggen

Indien D6.2 = 1/2 (problemen ervaren)

D11 Heeft u aan iemand van het stembureau gevraagd om meer uitleg te geven over het stemmen?

- 1 Ja
- 2 Nee
- 3 Weet ik niet meer

Indien D11 = Ja

D12 Werd u dat ook uitgelegd? En was u daarmee voldoende geholpen?

- 1 Ja, ik was daarmee voldoende geholpen
- 2 Het werd wel uitgelegd, maar daar was ik nog niet voldoende mee geholpen
- 3 Nee, het werd mij niet uitgelegd
- 4 Weet ik niet meer
- 5 Tellen van de stemmen (iedereen)

E1 Bent u gaan kijken naar het tellen van de stemmen?

Hiermee bedoelen we de locatie waar de stemformulieren worden geteld, zoals een stembureau.

- 1 Ja
- 2 Nee
- 3 Ik heb zelf stemmen geteld
- 4 Weet ik niet meer

Indien E1 = 2 (nee)

E2 Wist u dat u bij het tellen van de stemmen aanwezig mag zijn?

- 1 Ja
- 2 Nee

Iedereen

E3 Zou u bij een volgende verkiezing gaan kijken bij het tellen van de stemmen?

- 1 Ja, zeker wel
- 2 Ja, waarschijnlijk wel
- 3 Nee, waarschijnlijk niet
- 4 Nee, zeker niet
- 5 Weet ik niet of geen mening

Frequentie verkiezingen (iedereen)

Tot slot zijn we benieuwd naar wat u vindt van de verkiezingen in Nederland.

F1 Bent u het eens of oneens met de volgende uitspraken?

- Er zijn te vaak verkiezingen in Nederland
- Ik interesseer me steeds minder voor verkiezingen, omdat ze zo vaak worden gehouden
- Ik vind het goed dat er weer een Tweede Kamerverkiezing was

- 1 Helemaal mee eens
- 2 Mee eens
- 3 Niet mee eens en niet mee oneens
- 4 Mee oneens
- 5 Helemaal mee oneens
- 6 Weet ik niet
- 7 Afsluiting

AFS1. Heeft u nog opmerkingen over de vragenlijst? Of heeft u nog iets gemist in deze vragenlijst?

< open >

AFS2. Hoe prettig vond u het om deze vragenlijst in te vullen?

Kunt u de vragenlijst beoordelen met een cijfer van 1 tot en met 10?

(Waarbij 1 helemaal niet prettig is en een 10 heel prettig)

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	weet niet
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Contactgegevens

Ipsos I&O

Zuiderval 70
7543 EZ Enschede
053 - 200 52 00

Piet Heinkade 55
1019 GM Amsterdam
020 - 308 48 00

Amstelveenseweg 760
1081 JK Amsterdam
020 - 607 07 07

Ericssonstraat 2
5121 ML Rijen
020-607 07 07

